

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Open Access in Nederland: de volgende stap

Daalmans, P.; van der Heijden, E.; Krekels, H.; Woutersen-Windhouver, S.; Franken, S.; Savenije, B.

Publication date

2008

Document Version

Final published version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Daalmans, P., van der Heijden, E., Krekels, H., Woutersen-Windhouver, S., Franken, S., & Savenije, B. (2008). *Open Access in Nederland: de volgende stap*. UKB.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Open Access in Nederland: de volgende stap

UKB
September 2008

VOORAF.....	3
MANAGEMENTSAMENVATTING.....	4
1. INLEIDING.....	11
1.1 EEN VOEDINGSBODEM VOOR OPEN ACCESS.....	11
1.2 WAT IS OPEN ACCESS.....	12
1.3 AANDACHT VOOR OPEN ACCESS.....	14
2. COPYRIGHT.....	17
2.1 AUTEURSRECHTEN.....	17
2.2 VERSIES: PREPRINT EN POSTPRINT.....	18
3. UITGEVERS EN OPEN ACCESS.....	20
3.1 INTRODUCTIE.....	20
3.2 PEER REVIEW.....	21
3.3 ROL VAN DE UITGEVER.....	22
3.4 VIER PUBLICATIEMODELLEN.....	23
3.5 BUSINESS MODELS.....	23
3.6. BOEKEN.....	25
3.6.1 HET OAPEN PROJECT.....	26
3.6.2 PROEFSCHRIFTEN.....	26
3.7 UNIVERSITAIRE UITGEVERS.....	27
3.8 SOCIETIES.....	27
3.9 BELEID T.A.V. OPEN ACCESS REPOSITORIES.....	28
4. AUTEURS.....	29
4.1 EVALUATIE EN ONDERZOEK(ERS).....	29
4.2 PUBLICEREN OP PERSONAL PAGES EN IN REPOSITORIES.....	29
4.3 DUBBELROL AUTEUR.....	30
4.4 ONLINE BESCHIKBAAR WIL NIET ZEGGEN ONLINE TOEGANKELIJK.....	30
4.5 DE ROL VAN DE ONDERZOEKER.....	31
4.6 VERSCHILLEN TUSSEN DISCIPLINES.....	31
4.6.1 MULTI- EN INTERDISCIPLINAIR ONDERZOEK.....	32
5. FINANCIËLE ASPECTEN.....	33
5.1 DE KOSTEN VOOR GEBRUIK VAN WETENSCHAPPELIJKE LITERATUUR.....	33
5.2 ARTICLE PROCESSING CHARGES.....	36
6. OPEN ACCESS INITIATIEVEN.....	38
7. NAAR EEN OPEN ACCESS BELEID.....	42
7.1 UNIVERSITAIR BELEID T.A.V. REPOSITORIES.....	42
7.2 AANPAK VOOR HET VERVOLG.....	44
BIJLAGE 1 BERLIN DECLARATION.....	45
BIJLAGE 2 HARVARD UNIVERSITY, FACULTY OF ARTS AND SCIENCES, PRESS RELEASE.....	47
BIJLAGE 3 LIJST MET AFKORTINGEN EN WEBSITES.....	49

VOORAF

In Nederland zijn door de universiteiten en door SURF veel concrete activiteiten opgezet en uitgevoerd voor de verbetering van wetenschappelijke communicatie door het stimuleren van Open Access. Nederland was daarmee wereldwijd ‘koploper’ en voortrekker. In de afgelopen twee jaar heeft ook elders een enorme ontwikkeling plaatsgevonden, zowel in andere landen als bij diverse ‘stakeholders’, zoals de European Universities Association (EUA). Door deze initiatieven staat Open Access nu internationaal op de agenda. De omslag naar Open Access binnen de wetenschappelijke communicatie heeft momentum gekregen. Om het proces in Nederland vitaal te houden zijn nu nieuwe impulsen nodig.

Deze nota is gericht op beleidsmakers en beslissers op het gebied van wetenschap en wetenschappelijke informatie en heeft tot doel:

- inzicht te verschaffen in de ontwikkelingen met betrekking tot Open Access,
- mogelijkheden te inventariseren voor een beleid van instellingen, VSNU en financiers van wetenschappelijk onderzoek,
- een aanpak te schetsen voor de verdere bevordering van Open Access.

De nota bevat een management samenvatting en vervolgens een aantal hoofdstukken waarin gedetailleerder op de belangrijkste aspecten van Open Access wordt ingegaan.

De nota is opgesteld door de UKB-werkgroep Open Access in nauwe samenwerking met het Programma SURFshare van de Stichting SURF.

Deze notitie is geschreven in opdracht van de UKB door de werkgroep UKB Open Access.¹

September 2008

¹ De werkgroep bestaat uit: Peter Daalmans (UT), Emmeken van der Heijden (UvT), Hubert Krekels (WUR), Saskia Woutersen-Windhout (UvA), Saskia Franken (UU) en staat onder voorzitterschap van Bas Savenije (UU). De werkgroep heeft dankbaar gebruik gemaakt van bijdragen van Leo Waaijers. De eindredactie van de notitie is uitgevoerd door Erika Manten (UU)

MANAGEMENTSAMENVATTING

Open Access

Ten gevolge van de invloed van ICT-ontwikkelingen op onderzoek en wetenschappelijke communicatie zien we een fundamentele verandering ten opzichte van het ‘papieren tijdperk’. Toegang tot wetenschappelijke kennis, informatie en data, essentieel voor hoger onderwijs en onderzoek, kan door deze technische ontwikkeling drastisch verbeterd worden. Het is binnen de instellingen de basis voor de kennisoverdracht (onderwijs) en kennisontwikkeling (onderzoek). Maar ook in de relatie met de samenleving (kennisvalorisatie) is toegang tot kennis en informatie van groot belang. Uitgangspunt is dat resultaten van met publieke middelen gefinancierd onderzoek ook publiekelijk toegankelijk dienen te zijn.

De afgelopen jaren heeft Open Access een relatief hoge vlucht genomen. Vele instellingen wereldwijd (waaronder alle Nederlandse universiteiten) hebben de zgn. Berlin Declaration ondertekend, daarmee aangevend dat men Open Access van wetenschappelijke informatie actief wil bevorderen.

Er is sprake van Open Access wanneer:

1. een publicatie online wordt gepubliceerd en in minimaal een online repository (een vrij toegankelijk digitaal archief) wordt opgenomen;
2. de publicatie voor iedereen met een internetverbinding kosteloos toegankelijk is en blijft;
3. de auteur de gebruiker toestemming geeft om de content te mogen (her)gebruiken voor onderzoek en onderwijs;
4. die toestemming voor (her)gebruik twee voorwaarden heeft: een correcte bronvermelding en geen plagiaat;
5. de auteur deze toestemming vooraf geeft voor het vrije, wereldwijde en onherroepelijke gebruik.

Er zijn twee scenario's m.b.t. Open Access:

1. The Green Road / Repositories: vrijwel alle universiteiten in Europa en de VS en hebben een begin gemaakt met een “institutional repository” waarin publicaties van de instelling voor iedereen toegankelijk kunnen worden ontsloten. Via *harvesting* kunnen vervolgens disciplinegewijs aanvullende diensten worden geleverd met het in repositories aanwezige materiaal. De universiteit van Nottingham houdt een lijst bij van alle repositories (OpenDoar). Nederland, waar alle universiteiten, dank zij het DARE project inmiddels een redelijk gevuld repository hebben, is koploper.
2. The Golden Road / Open Access Tijdschriften: dit zijn tijdschriften waar niet de lezer betaalt (in de vorm van een abonnementsprijs) maar de kosten op een andere wijze worden gedekt. Een veel voorkomende variant is dat dit geschiedt in de vorm van article processing charges (publicatiekosten, ook wel publication fees genoemd), wat betekent dat de financier/opdrachtgever voor het onderzoek betaalt. De universiteit van Lund in Zweden houdt een lijst bij van alle Open Access tijdschriften met peer review (DOAJ); op dit moment zijn dat er 3.650.

Copyright

Repositories

Auteurs, universiteiten en financiers van onderzoek willen hun wetenschappelijk en sociaal profiel verhogen via het bieden van open toegang tot de resultaten van (publiek gefinancierd) onderzoek. Daarvoor is echter wel toestemming van de auteursrechthebbende nodig. Op dit moment dragen veel onderzoekers hun auteursrecht, op het moment dat hun artikel voor publicatie geaccepteerd is, op verzoek van de uitgever, over aan de uitgever. Slechts weinig uitgevers staan toe dat het gepubliceerde artikel in de uitgeversversie in de instellingsrepository wordt opgenomen en (eventueel na een embargo van een half tot twee jaar) wordt vrijgegeven. Meer algemeen is de toestemming om de finale auteursversie de versie die wel het peer review proces volledig doorlopen heeft maar nog niet de opmaak van de uitgever kent, in omloop te brengen (vaak eveneens pas na een embargo). Vaak aarzelen auteurs echter om hiervan gebruik te maken vanwege mogelijke verwarring met hun officieel gepubliceerde versie, o.a. in verband met citaties. Dit bezwaar kan worden ondervangen door in de metadata van de repositories op te nemen van welke versie sprake is en waar de officiële versie verschijnt/is verschenen.

De universiteit van Nottingham, UK, houdt via de SHERPA-RoMEO website een actueel overzicht van het auteursrechtenbeleid van de uitgevers bij. Hierin ontbreken echter vaak de kleine, landelijke uitgevers. Het beleid is zeer divers en nogal complex: sommige uitgevers houden er zelfs voor verschillende tijdschriften een verschillend beleid op na. Wel blijkt de mate van overdracht van het auteursrecht aan de uitgever steeds meer onderhandelbaar.

De auteur kan als hij zijn artikel aanbiedt aan de instellingsrepository aangeven wat de repository met zijn artikel mag doen. Hiervoor heeft SURF een standaard repository-licentie ² ontwikkeld.

Tijdschriften

Inmiddels is er een nieuwe lichte zgn. Open Access uitgevers opgestaan, die in ruil voor hun activiteiten niet langer het auteursrecht van een artikel opeisen, maar daarvoor direct een publication fee (of article processing charges) vragen. Meteen na acceptatie wordt het artikel dan in een vrij toegankelijk tijdschrift gepubliceerd en komt daarmee voor de hele wereld beschikbaar. De auteur behoudt het volledige auteursrecht over zijn artikel en kan daarmee doen en laten wat hij wil, o.a. onmiddellijk (laten) opnemen in de instellingsrepository, plaatsen op zijn eigen web site of herpubliceren in een andere taal. Sommige klassieke uitgevers sluiten zich in zoverre aan bij dit model dat zij voor (enkele van) hun tijdschriften schrijvers de keuze bieden tussen het inleveren van hun auteursrechten en het betalen van een publication fee (zgn. hybride uitgevers).

Maar ook bij tijdschriften met het abonnementenmodel kan de auteur het recht claimen om het artikel in een repository te plaatsen. Om auteurs hierin bij te staan heeft SURF een juridisch verantwoorde publicatielicentie ontwikkeld (license to publish). De auteur geeft daarin zijn uitgever het recht om het artikel te publiceren, maar behoudt voor het overige alle rechten zelf met o.a. het recht om het gepubliceerde artikel na maximaal een half jaar vrij toegankelijk te maken via de instellingsrepository.

² <http://www.surffoundation.nl/smartsite.dws?fs=&bw=&ch=AHO&id=13660>

Rol uitgevers

Commerciële uitgevers zijn terughoudend met betrekking tot Open Access, ze zijn bang voor omzetverlies. Dat valt te begrijpen; ze verlaten bij Open Access immers volledig de rol als distributeur en concentreren zich op het reviewproces en het daaraan verbonden kwaliteitskeurmerk. Ze lobbyen veelvuldig tegen Open Access; ze beweren onder meer dat Open Access peer review om zeep zou helpen, wat onzin is: de wetenschappelijke Open Access-tijdschriften kennen hetzelfde peer review proces als de traditionele tijdschriften en ook de toekomstscenario's van Open Access zijn consistent met de handhaving van peer review.

Er bestaat een aantal uitgevers dat zich volledig op Open Access tijdschriften concentreert, zoals PLOS en Biomed Central. Traditionele uitgevers als Elsevier en Springer hebben ook een Open Access variant: de auteur betaalt dan \$ 3.000 om de publicatie vrij toegankelijk te maken. Dit is een wat curieuze constructie omdat voor de tijdschriften al een abonnementsprijs is betaald. Daarom heeft de UKB (overleg van Nederlandse UBs) een pilot met Springer³ waarin in 2007 zonder extra kosten alle publicaties (ca 1160) uit Nederlandse universiteiten in Springer-tijd-schriften Open Access werden. Voor 2008 en 2009 geldt dit voor 1250 publicaties. Boven die 1250 publicaties moet \$1.500 per artikel worden betaald.

Rol auteurs

Auteurs hebben veelal de neiging in traditionele tijdschriften met een impact factor te publiceren, daartoe praktisch gedwongen door het onderzoeksmanagement dat de impactfactor gebruikt als maatstaf voor beoordeling en financiering. Dit maakt de drempel voor nieuwe (Open Access) tijdschriften hoog; dit effect wordt nog versterkt doordat het systeem van impact factoren (van ISI) een conservatief systeem is. Nieuwe tijdschriften zijn in het nadeel: een tijdschrift moet minimaal 3 jaar oud zijn om überhaupt voor een impact factor in aanmerking te komen, dit omdat de impactfactor wordt berekend over een periode van drie jaar (IF van 2007 - verschijnt pas in 2008 - wordt berekend op basis van de citaties in 2007 van artikelen uit 2006 en 2005). Daarnaast worden auteurs vaak afgeschrikt door copyright-complicaties. Daarom heeft SURF de hierboven genoemde license to publish en een license to deposit ontwikkeld. De gevolgen van Open Access voor het publicatiegedrag van onderzoekers zijn moeilijk te voorspellen. Er vinden experimenten plaats met nieuwe manieren om "impact" te berekenen, die niet alleen citaties maar ook downloads in de metingen betrekken. Hierdoor zouden ook nieuwe tijdschriften sneller aantrekkelijk worden als publicatiemedium. Daarnaast zullen tijdschriften gaan concurreren op publicatieprijs: de verwachting is dat de prijs daardoor zal dalen.

Financiële aspecten

Het is op zich geen doel van Open Access om de kosten van wetenschappelijke communicatie te verlagen. De verwachting is wel dat Open Access als geheel goedkoper uitpakt omdat de contract- en afschermingskosten wegvallen. Daar komt bij dat het Open Access model gebaseerd is op marktwerking waar het klassieke model monopolieachtige trekken vertoont.

³ <http://www.ukb.nl/nieuws/UKBSpringerpressreleaseNe.pdf>

Op instellingsniveau is de kostenvergelijking relatief eenvoudig te maken.

Bij het Open Access model betaalt de instelling voor al haar artikelen een per uitgever verschillende publication fee. Een actuele prijslijst is te vinden op de BioMedCentral web site ⁴. Van belang is dat financiers van onderzoek het publiceren als sluitstuk van het onderzoek gaan zien; publicatiekosten worden dan onderdeel van het onderzoekbudget. De SHERPA-JULIET website geeft een overzicht van het Open Access beleid van onderzoekfinanciers.

In Nederland heeft een beperkt aantal universiteiten een fonds voor de Open Access publicatiekosten, bijv. de UvA en TUD €150.000/jaar. In Nottingham, waar men relatief veel 3^e geldstroom-onderzoek heeft, is een fonds dat wordt gevuld uit de opslagkosten op het 3^e geldstroom-onderzoek.

In het klassieke model betaalt de instelling naast abonnements- en/of licentiekosten, ook reproductie, kosten van (via interbibliothecair leenverkeer of rechtstreeks bij de uitgever) opgevraagde losse artikelen en de al genoemde contractkosten. Deze zijn minder eenvoudig te becijferen, maar wel aanzienlijk. Deze kosten vervallen bij Open Access.

De overgang van het traditionele model naar Open Access brengt vooralsnog wel financiële problemen met zich mee. Een instelling die er voor kiest om op het Open Access model over te stappen is daarmee nog niet van haar abonnements- en/of licentiekosten af. In feite betaalt een dergelijke instelling niet alleen voor het publiceren van haar eigen artikelen, maar ook – via de abonnements- of licentiekosten – voor dat van anderen. Dit effect kan voorkomen worden als (per discipline) grote groepen tegelijk overstappen. Dat vereist coördinatie. Een voorbeeld is het SCOAP3 project van CERN; namens de hoge-energiefysica gemeenschap definieert CERN de voorwaarden voor de kwaliteitscontrole en verspreiding van de artikelen en vraagt uitgevers daarvoor offertes in te dienen. In één stap schakelt deze discipline daarmee over op Open Access. Dit scenario is relatief bewerkelijk en het is de vraag of het ook kan werken voor grotere, minder overzichtelijke wetenschappelijke disciplines.

Activiteiten in Nederland en daarbuiten

SURF streeft naar open toegang tot wetenschappelijk materiaal op een gestandaardiseerde, samenhangende en inter-operabele wijze. In de afgelopen jaren zijn daartoe vele activiteiten en projecten opgezet, waarvan de belangrijkste zijn:

- Ontwikkelingen op het terrein van repositories zoals DARE, SURFshare, LOREnet en de HBO Kennisbank, inclusief internationale vertakkingen met het DRIVER 2 project.
- Auteursrechten (via SURFdirect): diverse tools (licence to publish – licence to deposit – licence to use); de Zwolle conferenties; voorlichtings- en bewustwordingsactiviteiten (inclusief websites ⁵; FAQ ⁶); opzetten van een Netwerk

⁴ <http://www.biomedcentral.com/info/authors/apccomparison/>

⁵ <http://www.surffoundation.nl/smartsite.dws?ch=AHO&id=12497>

⁶ <http://www.surffoundation.nl/smartsite.dws?ch=AHO&id=12498>

Auteursrecht Informatiepunten bij de universiteiten en de werkgroep HBO en auteursrecht.

- Open Access petitie ⁷ samen met Knowledge Exchange (KE) partners.

Een snelle inventarisatie van beleid en/of activiteiten bij de instellingen in Nederland geeft een rijk geschakeerd beeld. Alle wetenschappelijke instellingen in Nederland hebben de Berlin Declaration ondertekend en hebben een repository; geen van de universiteiten in Nederland kent op dit moment een verplichtstelling om publicaties in de repository te plaatsen. Wel hebben bijna alle instellingen een verplichting om proefschriften in de repository op te nemen. Overall wordt veel energie gestoken in het toegankelijk maken van publicaties via repositories (in overleg met faculteiten en onderzoeksinstituten). Enkele universiteiten (UvA, TUD, WUR, UvT) stimuleren het publiceren in Open Access tijdschriften door middel van een fonds, waaruit auteurs een bijdrage voor de publication fee kunnen krijgen. De Amsterdam University Press neemt deel aan een Europees project om publicaties op het gebied van de Geesteswetenschappen Open Access uit te geven. In Utrecht ondersteunt Igitur het opzetten van Open Access tijdschriften. Diverse universiteiten (bijv. TUD, UvT, WUR) zijn bezig met het ontwikkelen van een instellingsbeleid m.b.t. Open Access.

Ook internationaal is er de afgelopen jaren veel gebeurd of in gang gezet. Open Access wordt niet alleen meer bediscussieerd binnen de kringen van bibliothecarissen en hun onmiddellijke omgeving, maar staat ook op de agenda van de overige stakeholders. Zo hebben belangrijke **onderzoeksfinciers** (als de Research Councils in de United Kingdom en de Wellcome Trust) beleid ontwikkeld opdat de resultaten van met publieke middelen gefinancierd onderzoek vrij beschikbaar komen. Uit een vervolg onderzoek van Alma Swan en Sheridan Brown (2005) ⁸ blijkt dat een ruime meerderheid (81%) wetenschappers probleemloos zouden meewerken aan een verplichting van hun werkgever of financier om hun artikelen in een vrij toegankelijk repository te plaatsen. **Onderzoeksinstituten** als de Faculty of Arts and Humanities in Harvard University (zie bijlage 2) en de University of Southampton ⁹ hebben besloten tot een verplichting om papers aan hun instelling gepubliceerd in het instellingsrepository te deponeren. In juni 2008 heeft een groep belangrijke Duitse research instituten en onderzoeksfinciers de Allianz der deutschen Wissenschaftsorganisationen ¹⁰ opgericht, die zich committeert aan het ondersteunen van Open Access (Green en Golden road). De European Universities Association heeft zich in maart 2008 uitgesproken voor Open Access. Belangrijke **overheidsorganisaties** (zoals de NIH in de USA en de overheid in Australië ¹¹) hebben belangrijke stappen gezet richting Open Access. In Europa heeft de Europese Commissie ¹² in augustus aangekondigd het deponeren en open toegankelijk maken te

⁷ <http://www.ec-petition.eu/>

⁸ Alma Swan en Sheridan Brown (2005) Open access self-archiving: An author study
<http://cogprints.org/4385/>

⁹ <http://www.ecs.soton.ac.uk/about/news/1773>

¹⁰ <http://www.mpg.de/bilderBerichteDokumente/dokumentation/pressemitteilungen/2008/pressemitteilung20080612/>

¹¹ <http://www.earlham.edu/~peters/fos/2007/07/emerging-consensus-for-oa-in-australia.html>

¹² <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/08/1262&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

verplichten van artikelen die het resultaat zijn van onderzoeksprojecten uit het zevende Kaderprogramma. Ook **uitgevers** komen over de brug, blijkt uit de hierboven al genoemde Springer-deal met de UKB en het initiatief van het SCOAP 3 consortium onder leiding van CERN. (zie ook het recente SURFdirect rapport over uitgevers in beweging¹³).

Het overzicht¹⁴ van internationale ontwikkelingen op het terrein van Open Access van Peter Suber geeft een goed beeld van de enorme groei van Open Access in de laatste jaren.

Aanpak voor het vervolg

SURF heeft het jaar 2009 tot “Open Access jaar” benoemd en maakt nu in het kader van het SURF Share programma een “rOAdmap”. Hierin worden duidelijke doelstellingen voor het jaar 2009 gedefinieerd, wordt geanalyseerd hoe deze doelstellingen kunnen worden bereikt en wordt onderzocht welke partijen hierbij betrokken moeten worden. Een Taskforce is ingesteld om de activiteiten te coördineren.

In aansluiting hierop is het van belang dat de Colleges van Besturen van de universiteiten en hogescholen zich afzonderlijk en gezamenlijk beraden op een beleid ten aanzien van Open Access. Het Rectorencollege heeft Open Access geagendeerd voor zijn eerstvolgende vergadering.

De instellingen zouden Open Access op de volgende wijzen kunnen stimuleren:

1. Relatief vrijblijvend, in lijn met Berlin Declaration:

- Het CvB moedigt faculteiten en wetenschappers aan hun publicatie op te nemen in hun repository door bij het invoeren van publicatiegegevens voor het jaarverslag de fulltext van de publicaties toe te voegen.
- Het CvB bevordert dat wetenschappers hun copyright niet zonder meer aan de uitgevers overdragen en bevordert daartoe het gebruik van de door SURF ontwikkelde Licence to publish.

2. Minder vrijblijvend:

- Het CvB verplicht auteurs om de resultaten gefinancierd met universitair geld Open Access te publiceren, door de fulltext van deze publicaties aan te bieden aan het instellingsrepository tegelijk met de gegevens voor het jaarverslag, eventueel met een embargotermijn van 6 maanden. (in Harvard, bijv., heeft de Arts and Sciences Faculty hier recent toe besloten)
- Het CvB bevordert het publiceren in een Open Access tijdschrift door middelen ter beschikking te stellen voor publicatie in Open Access tijdschriften.
- De CvB's overleggen met 2^e en 3^e geldstroomfinanciers om hetzelfde te doen.

Het is nuttig wanneer hier enige regievoering is, vooral t.a.v. het betrekken van andere stakeholders (HBO, onderzoekfinanciers zoals NWO, uitgevers).

Deze regievoering zou door OCW kunnen geschieden, maar het is efficiënter wanneer de instellingen zelf de regie voeren. Hiertoe zou een stuurgroep kunnen worden ingesteld met vertegenwoordigers van VSNU, SURF, Rectorencollege, UKB; in een volgende fase

¹³ <http://www.surffoundation.nl/smartsite.dws?ch=def&id=13540>

¹⁴ <http://www.earlham.edu/~peters/fos/timeline.htm>

kan deze worden uitgebreid met andere stakeholders. De UKB-werkgroep Open Access is graag bereid hierbij ondersteuning te leveren.

1. INLEIDING

1.1 EEN VOEDINGSBODEM VOOR OPEN ACCESS

Het traditionele wetenschappelijke tijdschrift heeft zijn oorsprong in het jaar 1665. In dat jaar verschenen de eerste wetenschappelijke tijdschriften: Journal des Scavants en Philosophical Transactions. Een belangrijke reden voor de oprichting van deze tijdschriften was de wens van wetenschappers met elkaar te kunnen communiceren over hun resultaten: het boek had hiervoor een te lange productietijd en correspondentie via brieven was nogal bewerkelijk.

Nu, ruim drie eeuwen later, moeten we echter constateren dat het wetenschappelijke tijdschrift deze rol als efficiënt communicatiemiddel heeft verloren. Bas Savenije noemt hiervoor als twee belangrijkste oorzaken de volgende ¹⁵.

- De eerste oorzaak is de traagheid van het traditionele publicatieproces. Er kan soms wel meer dan een jaar voorbij gaan tussen de datum waarop een auteur een publicatie inlevert en de datum van daadwerkelijke publicatie.
- De tweede belangrijke oorzaak is de prijs van abonnementen. De prijzen van wetenschappelijke tijdschriften vormen een aanzienlijke barrière voor de toegankelijkheid van wetenschappelijke informatie. In de periode 1986 – 2000 steeg de prijs van de wetenschappelijke tijdschriften gemiddeld met 226 %. In dezelfde periode stegen de uitgaven van de wetenschappelijke bibliotheken in de VS met 192 %. De Amerikaanse Consumer Price Index daarentegen steeg maar met 57%. Dit had onder meer tot gevolg dat het aantal tijdschriftabonnementen daalde met 7%. Maar ook het aantal aangeschafte monografieën daalde hierdoor met 17% ¹⁶.

In de afgelopen decennia heeft een groot aantal fusies en overnames plaatsgevonden in de uitgeverwereld. Onderzoek heeft aangetoond dat de schaalvoordelen hiervan echter niet ten goede komen aan de consument, integendeel: veelal leiden fusies juist tot prijsstijgingen ¹⁷.

Traditioneel lag de toegevoegde waarde van uitgevers bij het kwaliteitsoordeel en de distributie. Aan die meerwaarde van uitgevers bij de distributie kan, nu de communicatiemogelijkheden dankzij internet enorm zijn verbeterd, worden getwijfeld. Wetenschappers communiceren nu primair met elkaar via internet en verspreiden zelf hun publicaties naar hun collega's.

Het kwaliteitskeurmerk vormt echter nog wel een belangrijke reden voor het bestaan van traditionele wetenschappelijke tijdschriften. De kwaliteit van wetenschappers en onderzoeksgroepen wordt vaak beoordeeld op grond van de tijdschriften waarin zij publiceren (peer reviewed, high impact tijdschriften). Soms is de financiering van onderzoek zelfs op impact factoren gebaseerd.

¹⁵ Bas Savenije (2002) Open Access tijdschriften: Van droom naar daad.
<http://www.library.uu.nl/staff/savenije/publicaties/openaccess.htm>

¹⁶ Case, Mary M. (2001) Scholarly Communication. A system in crisis. Pittsburgh Conference 2001

¹⁷ McCabe, Mark (2001) The Impact of Publisher Mergers on Journal Prices: Theory and Evidence. The Serials Librarian 40, pp. 157-166

Wetenschappers voelen zich afhankelijk van het bestaande systeem. Als auteur, maar ook als lezer. Vanuit het oogpunt van de lezer heeft ieder tijdschrift een monopolie: je kunt niet zomaar een duur tijdschrift inruilen voor een goedkoper.

Een onderzoek in de UK van het Office of Fair Trading concludeerde dan ook:

“We believe that there is evidence that the market for STM journals may not be working well.”¹⁸

De afgelopen jaren is de universitaire gemeenschap zich in toenemende mate bewust geworden van bovengenoemde problemen. Mede daardoor zijn er in de academische gemeenschap initiatieven gestart om het traditionele model van wetenschappelijk publiceren te vernieuwen. Deze vernieuwing is niet alleen technologisch, er worden ook andere business modellen verkend.

De achterliggende gedachte daarbij is dat de resultaten van wetenschappelijk onderzoek beter, dat wil zeggen breder, toegankelijk moeten worden. In een aantal van deze initiatieven spelen bibliotheken een rol als dienstverlener. Doelstellingen als de verspreiding van wetenschappelijke informatie en verbetering van de toegang tot deze informatie sluiten immers goed aan bij de missie van wetenschappelijke bibliotheken. Daar waar commerciële uitgevers de voordelen van e-publishing vooral lijken te zien in de mogelijkheid hun winsten te vergroten, concentreren bibliotheken zich op de verbetering van de toegankelijkheid.

Veel van deze nieuwe initiatieven hebben betrekking op Open Access (OA). Open Access richt zich op het slechten van een tweetal barrières in wetenschappelijke communicatie: beperking van de toegang door de hoge prijzen en de beperking in het gebruik van de wetenschappelijke informatie in de vorm van copyright bepalingen of licentievoorwaarden.

1.2 WAT IS OPEN ACCESS

Er is sprake van een Open Access publicatie als de publicatie tenminste voldoet aan de volgende twee voorwaarden (definitie BioMed Central¹⁹):

1. The author(s) and copyright holder(s) grant(s) to all users a free, irrevocable, worldwide, perpetual right of access to, and a license to copy, use, distribute, transmit and display the work publicly and to make and distribute derivative works, in any digital medium for any responsible purpose, subject to proper attribution of authorship, as well as the right to make small numbers of printed copies for their personal use.
2. A complete version of the work and all supplemental materials, including a copy of the permission as stated above, in a suitable standard electronic format is deposited immediately upon initial publication in at least one online repository that is supported by an academic institution, scholarly society, government

¹⁸ Office of Fair Trading (2002) The Market for Scientific, Technical and Medical Journals. September 2002

¹⁹ <http://www.biomedcentral.com/info/about/charter>

agency, or other well-established organization that seeks to enable Open Access unrestricted distribution, interoperability, and long-term archiving.

De principes van Open Access zijn in drie verschillende declaraties neergelegd: die van Boedapest ²⁰ (Budapest Open Access Initiative, februari 2002), de Bethesda Statement on Open Access Publishing ²¹ (juni 2003) en Berlijn ²² (Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities, oktober 2003 zie ook bijlage 1) ²³.

Deze zogeheten BBB-Declarations verschillen op onderdelen iets van elkaar, maar de grote gemene deler is dat:

1. Open Access-publicaties voor iedereen - onderzoekers, studenten en het algemene publiek - kosteloos toegankelijk moeten zijn en blijven;
2. Open Access-publicaties online worden gepubliceerd en in minimaal één online repository worden opgenomen;
3. de auteur van een Open Access -publicatie de gebruiker toestemming geeft om de content te mogen (her)gebruiken voor onderzoek;
4. die toestemming voor (her)gebruik twee voorwaarden heeft: er is een correcte bronvermelding en er mag geen plagiaat worden gepleegd.
5. de auteur vooraf die toestemming voor het vrije, wereldwijde en onherroepelijke gebruik moet geven via een niet-exclusieve licentie.

In Nederland ondertekende de KNAW de Berlin Declaration op 20 september 2004 en SURFfoundation op 1 december 2004. Sindsdien hebben alle Nederlandse universiteiten de Berlin Declaration ondertekend ²⁴.

Voor de gebruikers betekent Open Access dat de prijsbarrière wegvalt omdat ze gratis toegang krijgen tot de publicaties. Bovendien zijn de auteursrechtelijke beperkingen opgeheven, doordat de auteur vooraf toestemming geeft voor een breed (her)gebruik van de complete publicatie. Voor de auteurs betekent Open Access een vergroting van het lezerspubliek en een verhoging van de zichtbaarheid en impact van het eigen werk.

Als we kijken naar Open Access initiatieven herkennen we twee duidelijke strategieën die verschillend maar wel degelijk complementair zijn ²⁵:

1. Open Access Tijdschriften: dit zijn tijdschriften zonder abonnementsprijs of prijs voor online access. Publiceren in een vrij toegankelijk 'Open Access' tijdschrift wordt ook wel de 'Golden road to Open Access' genoemd.
2. Self-archiving: wetenschappers archiveren hun publicaties in open toegankelijke digitale archieven ("repositories"). Dit heeft er onder meer toe geleid dat op dit moment vele universiteitsbibliotheken in de wereld bezig zijn een zgn. institutional repository op te zetten: een digitaal archief van alle wetenschappelijke publicaties van de universiteit, open toegankelijk voor

²⁰ <http://www.soros.org/openaccess/read.shtml>

²¹ <http://www.earlham.edu/~peters/fos/bethesda.htm>

²² <http://oa.mpg.de/openaccess-berlin/berlindeclaration.html>

²³ <http://www.surffoundation.nl/smartsite.dws?id=11991>

²⁴ <http://www.surffoundation.nl/smartsite.dws?id=11993&fs=1>

²⁵ <http://www.library.uu.nl/staff/savenije/publicaties/openaccess.htm>

iedereen. In Nederland hebben alle universiteitsbibliotheken hier aan mee gedaan in het kader van het DARE project. Dit wordt ook wel de 'Green road to Open Access' genoemd.

1.3 AANDACHT VOOR OPEN ACCESS

De bekendheid van en de steun voor Open Access neemt gestaag toe. Tussen juni 2006 en juni 2007 zijn aan de Directory of Open Access Journals (DOAJ, uitgegeven door de universiteit van Lund, Zweden) 750 titels toegevoegd, een toename van 2 tijdschriften per dag, bijna een verdubbeling van de groei uit het jaar ervoor ²⁶. In september 2008 waren het er al meer dan 3600 in totaal (meer dan 208700 artikelen). PubMed Central (PMC) noteerde in juni 2007 hun miljoenste Open Access artikel.

Het aantal repositories groeit snel. De online catalogus van digitale bronnen OAIster behaalde in juni 2008 een mijlpaal door het 1000ste repository te harvesten. OAIster bevat nu 16.9 miljoen records en voegde meer dan 1.3 miljoen records toe in het tweede kwartaal van 2008. In 2007 waren dat er bijna 5 miljoen, een groeipercentage van bijna 30 % t.o.v. het jaar ervoor. In de Directory of Open Access Repositories – OpenDOAR– (uitgegeven door de Universiteit van Nottingham, UK) staan al meer dan 1100 repositories geregistreerd ²⁷.

In 1997 richtte een aantal grote wetenschappelijke bibliotheken in de Verenigde Staten SPARC (the Scholarly Publishing & Academic Resources Coalition) op dat zich ten doel stelt de concurrentie op het gebied van wetenschappelijk uitgeven te versterken. SPARC heeft zich intussen ontplooid als een katalysator en een forse steun voor de Open Access beweging ²⁸. Sinds enkele jaren is er ook een Europese tak, SPARC Europe (een alliantie van universiteitsbibliotheken uit 14 Europese landen).

Veel steun (ook financieel) komt van het Open Society Institute (OSI) van de bekende geldschieter George Soros.

In toenemende mate leggen onderzoekinstellingen en subsidiegevers verklaringen af om Open Access te bepleiten. Een bekend voorbeeld is de eerder genoemde Berlin Declaration. Deze verklaring roept onderzoekers op om hun publicaties en onderzoekdata via repositories vrijelijk op het internet ter beschikking te stellen. Andere belangrijke ontwikkelingen zijn de al genoemde DOAJ en het Open Archives Initiative (OAI) dat werkt aan internationale standaards voor de interoperabiliteit van repositories (digitale archieven).

Ook in de politiek komt steeds meer aandacht voor Open Access. In het Verenigd Koninkrijk heeft een parlementair onderzoek plaatsgevonden naar het traditionele model voor wetenschappelijk publiceren, resulterend in een aantal aanbevelingen voor subsidiërende organisaties.

²⁶ <http://poeticeconomics.blogspot.com/2008/06/dramatic-growth-of-open-access-june-30.html>

²⁷ <http://spreadsheets.google.com/pub?key=pqCs8wrw32HH5jgWgsHZ6SQ>

²⁸ Savenije, Bas (2004) The SPARC initiative: a catalyst for change
<http://www.library.uu.nl/staff/savenije/publicaties/ticer2004.htm>

Er wordt onder meer bepleit dat subsidiërende organisaties eisen dat onderzoekers het copyright op hun publicaties niet afstaan en dat ze deze publicaties deponeren in een repository. Ook zouden subsidiërende organisaties in hun subsidie een bedrag moeten opnemen voor de publicatie kosten (ook wel publication fee, article processing costs of article processing charges genoemd) van een Open Access tijdschrift ²⁹. In de Verenigde Staten wordt bepleit dat alle medisch onderzoek dat gefinancierd is met belastinggeld open toegankelijk moet zijn ³⁰.

In 2007 werd in Brussel door Sijbold Noorda, VSNU voorzitter, een Open Access petitie, ondertekend door ruim 20.000 onderzoekers, bibliothecarissen en burgers, aangereikt aan Janez Potocnik, EU Commissioner for Science and Research ³¹.

Zijn we werkelijk op weg naar een omwenteling in de wetenschappelijke uitgeefwereld? Enerzijds moeten we constateren dat het tempo van veranderingen in het wetenschappelijk uitgeven traag is. Anderzijds staat daar tegenover dat de verschillende initiatieven wel degelijk een cumulatief effect hebben: er ontstaat momentum.

Zoals vaker is het een kwestie van perspectief: Is het glas half leeg of half vol? ³²

Er zijn argumenten die in de richting wijzen van een half leeg glas: de consolidatie van commerciële uitgevers, hun nog steeds forse winsten, de prijsstijgingen. En Elsevier Science karakteriseert Open Access nog steeds als “a lot of noise”.

Maar de tijd lijkt rijp voor verandering. Er zijn in toenemende mate financiële problemen voor universiteiten en bibliotheken en het aantal fusies en overnames in de wereld van wetenschappelijke uitgevers trekt steeds meer aandacht van regulerende instanties.

En daarom kan het glas ook als half vol worden gezien: een toenemend bewustzijn bij wetenschappers, toenemende publiciteit, waarschuwingen van financiële analisten die Open Access als een dreiging beginnen te zien voor de traditionele uitgeefwereld, toenemende aandacht van overheden.

Zoals gezegd, het blijft een kwestie van perspectief. Maar wie nog steeds sceptisch is, wordt aangeraden een blik te werpen op de Timeline of the Open Access Movement: een uitgebreid overzicht van belangrijke ontwikkelingen in de geschiedenis van Open Access van 1966 tot heden.

Een kleine greep uit de lange lijst:

- 1999: The Open Archives Initiative is launched.
- July 19, 2000: BioMed Central published its first free online article.
- October 31, 2002: DARE launched by the Dutch government.
- January 27, 2004: The entire editorial board of Les cahiers du numérique resigned in order protest the journal's high price and limited online access policy

²⁹ Bas Savenije (2002) Open Access tijdschriften: Van droom naar daad.

<http://www.library.uu.nl/staff/savenije/publicaties/openaccess.htm>

³⁰ <http://grants1.nih.gov/grants/guide/notice-files/NOT-OD-04-064.html>

³¹ http://www.jisc.ac.uk/news/stories/2007/02/news_petition2.aspx

³² Crow, Raym (2004) Half full: The Improving State of Scholarly Publishing. Presentation at the 3rd Workshop on the Open Archive Initiative. Geneva, February 12-14, 2004. (Zie: Agenda voor presentaties) <http://indico.cern.ch/getFile.py/access?contribId=s5t13&sessionId=1&resId=1&materialId=0&confId=a035925>

- January 2007: The University of Amsterdam launched an Open Access fund to help cover publication fees charged by fee-based Open Access journals
- June 21, 2007: Springer and the Dutch library consortium UKB (Universiteitsbibliotheken en de Koninklijke Bibliotheek) announced a joint Open Access initiative. Springer's Open Access hybrid journals will waive their publication fees for authors from UKB institutions, and these Open Access articles may appear immediately in the institutional repositories of UKB institutions
- November 16, 2007: SPARC Europe and the DOAJ announced a project to develop standards for Open Access journals and provide help to publishers in meeting those standards.

Deze nota is gericht op beleidsmakers en beslissers op het gebied van wetenschap en wetenschappelijke informatie en heeft tot doel:

- inzicht te verschaffen in de ontwikkelingen met betrekking tot Open Access,
- mogelijkheden te inventariseren voor een beleid van instellingen, VSNU en andere financiers van wetenschappelijk onderzoek,
- een aanpak te schetsen voor de verdere bevordering van Open Access.

Nu volgt een aantal hoofdstukken waarin gedetailleerder op de belangrijkste aspecten van Open Access wordt ingegaan.

2. COPYRIGHT

2.1 AUTEURSRECHTEN

Om een artikel te publiceren vragen traditionele uitgevers aan de auteurs om alle auteursrechten over te dragen. Vaak tekenen auteurs zonder de inhoud van het contract te lezen omdat:

- (1) ze er van uit gaan dat je moet tekenen om te mogen publiceren in dat tijdschrift,
- (2) ze het publicatieproces niet willen vertragen,
- (3) ze geen idee hebben wat de gevolgen zijn als ze niet tekenen
- (4) ze geen idee hebben wat de alternatieven zijn.

Zo blijkt in de praktijk dat bijna geen enkele onderzoeker zich realiseert dat na het volledig overdragen van zijn/haar auteursrechten het niet is toegestaan zijn/haar publicatie in het onderwijs te gebruiken.

Om bepaalde rechten te behouden kunnen auteurs gebruik maken van twee alternatieven: addenda en licenties³³. Addenda kunnen betrekking hebben op (1) toegankelijk maken van de publicatie, (2) morele rechten en (3) hergebruik voor onderwijs en onderzoek. Een auteur dient een addendum op te nemen in het contract van de uitgever. Ook met een licentie kunnen auteurs er voor kiezen alleen bepaalde rechten over te dragen en andere rechten, zoals hergebruik voor onderwijs, plaatsen op de website, etc. te behouden. Uit onderzoek blijkt dat 39% van de uitgevers geen volledige overdracht van auteursrechten eist, maar ook akkoord gaat met een licentieovereenkomst³⁴. Indien auteurs aan de uitgever een licentieovereenkomst vragen, blijkt dat veel uitgevers (waaronder Elsevier) die ter beschikking stellen.

De copyright toolbox van SURF biedt een voorbeeld van een licentie (license to publish) De licentie is gebaseerd op de volgende principes³⁵:

- De auteursrechten van een wetenschappelijk werk berusten bij de auteur, d.w.z. publiceren met behoud van alle rechten;
- De auteur verleent de uitgever alleen het recht het artikel te reproduceren en te verspreiden en bepaalde andere rechten nodig voor publicatie;
- De overeenkomst treedt onmiddellijk in nadat de uitgever heeft aangegeven het artikel te willen publiceren;
- De auteur biedt zijn artikel onmiddellijk na publicatie in het tijdschrift aan bij een algemeen toegankelijke institutionele en/of disciplinaire repository;
- De auteur biedt de definitieve versie van zijn artikel aan in de opmaak zoals het is gepubliceerd in het tijdschrift;
- Uitgesteld Open Access (embargo) is alleen mogelijk voor een periode van maximaal 6 maanden.

³³ een addendum is een gedrukte bijlage of toevoegsel bij een tekst, een licentie is een overeenkomst, mondeling of schriftelijk, waarbij de maker aan een derde toestemming geeft om bepaalde handelingen die vallen onder het auteursrecht uit te voeren

³⁴ Hirtle, Peter B. (2006) Author Addenda: An Examination of Five Alternatives. D-Lib Magazine November 2006 Volume 12 Number 11 <http://dx.doi.org/10.1045/november2006-hirtle>

³⁵ <http://copyrighttoolbox.surf.nl/copyrighttoolbox/authors/licence/principles/>

Naast de licence to publish ³⁶, biedt de copyright toolbox van SURF ook een licence to deposit ³⁷, deze kan gebruikt worden bij het aanleveren van publicaties aan de repository.

Een andere bekende speler op het gebied van copyright en Open Access is Creative Commons:

“Creative Commons provides free tools that let authors, scientists, artists, and educators easily mark their creative work with the freedoms they want it to carry. You can use CC to change your copyright terms from "All Rights Reserved" to "Some Rights Reserved."

Zij bieden op hun website licenties die het de auteurs mogelijk maken om hun auteursrechtelijk beschermd werk voor bepaalde vormen van hergebruik vrij te geven, zonder dat de bescherming die het auteursrecht hen biedt, wordt opgegeven. Hiervoor zijn een aantal standaardlicenties ontwikkeld die gratis en openbaar op het internet beschikbaar zijn ³⁸.

In een samenwerking met het MIT en SPARC, heeft Science Commons in 2007 een nieuw instrument gelanceerd om het auteurs gemakkelijker te maken om hun rechten te behouden bij het publiceren. Met behulp van de "Scholars' Copyright Addendum Engine" ³⁹ kunnen auteurs een zelfgekozen addendum creëren om deze bij hun ingezonden artikel te voegen, zodanig dat ze het artikel zelf kunnen archiveren, en tegelijkertijd ook de lezers ervan toestaan het artikel verder te verspreiden. Het is dus zowel een addendum naar de uitgever toe als een soort van Creative Commons licentie. Een voorbeeld van een dergelijk addendum is het Access-Reuse addendum ⁴⁰.

2.2 VERSIES: PREPRINT EN POSTPRINT

De termen preprint en postprint worden door verschillende mensen verschillend gebruikt. Dit veroorzaakt verwarring. De SHERPA RoMEO site (the Publisher copyright policies & self-archiving website, van de Universiteit van Nottingham, UK), noemt de volgende twee betekenissen van de term preprint:

1. De term preprint wordt gebruikt om de eerste versie van een artikel aan te duiden, nog voor peer review, zelfs voor enig contact met de uitgever. Deze interpretatie is gebruikelijk onder academici voor wie de belangrijkste wijzigingen in hun artikel het gevolg zijn van de peer review procedure.
2. De term preprint wordt ook gebruikt voor de laatste versie van de auteur, gereviewed, gewijzigd en geaccepteerd voor publicatie, maar nog niet opgemaakt in de stijl van het tijdschrift. Deze interpretatie is gebruikelijk onder uitgevers, voor wie het belangrijkste stadium van publiceren het klaarmaken voor publicatie betreft.

³⁶ <http://copyrighttoolbox.surf.nl/copyrighttoolbox/authors/licence/>

³⁷ <http://www.surffoundation.nl/smartsite.dws?fs=&bw=&ch=AHO&id=13660>

³⁸ <http://creativecommons.nl/>

³⁹ [http://scholars.sciencecommons.org./](http://scholars.sciencecommons.org/)

⁴⁰ <http://www.driver-repository.be/media/docs/agreement.pdf>

Het is duidelijk dat deze verschillende betekenissen verwarrend kunnen werken en verschillen in interpretaties van copyright overeenkomsten kunnen veroorzaken. Samenvattend kan gesteld worden dat een peer reviewed publicatie 3 verschillende versies kent:

1. **preprint** - de eerste versie die de auteur aanbiedt aan het tijdschrift vóór de peer review.
2. **postprint of auteursversie** – de laatste versie die de auteur aan het tijdschrift stuurt en waarin de ideeën van de referees zijn verwerkt.
3. **officieel gepubliceerde uitgeversversie** – hierin in de *branding* van de uitgever opgenomen: logo, paginanummering, etc.

Dit houdt in dat, voor wat betreft de inhoud, een postprint de versie van een artikel is zoals die gepubliceerd wordt (finale versie). Deze postprint ziet er niet hetzelfde uit als het uiteindelijk gepubliceerde artikel (de uitgeversversie), aangezien uitgevers vaak hun eigen opmaak voor zichzelf reserveren. Dit kan inhouden dat een auteur niet de door de uitgever gegenereerde pdf file kan/mag gebruiken, maar zelf een pdf versie moet maken om in een repository te laten opnemen. Andere uitgevers staan erop dat auteurs de uitgeversversie gebruiken, omdat ze willen dat hun materiaal er professioneel uitziet, in hun eigen huisstijl.

Het gebruik van versies verschilt per discipline. In sommige vakgebieden zoals natuurkunde⁴¹ zijn preprints populair omdat deze het mogelijk maken de resultaten snel bekend te maken. Veel onderzoekers (uit andere vakgebieden) willen geen preprints publiceren omdat de inhoud van de publicatie nog behoorlijk kan veranderen. In enkele vakgebieden, zoals medicijnen, kan het zelfs riskant zijn (voor de volksgezondheid) om preprints te publiceren.

Postprints zijn een goed alternatief voor de uitgeversversie, want ze zijn inhoudelijk identiek. Sommige auteurs vrezen echter dat een postprint versie een “eigen leven kan gaan leiden” (bijv. door plagiaat of bewerking van de tekst door anderen), en dat auteurs zo de controle over hun eigen werk verliezen. Echter op een postprint rust net zozeer auteursrecht als op de uitgeversversie: postprint mogen dus niet verspreid of bewerkt worden zonder toestemming van de auteur. In de praktijk blijkt dat auteurs als het enigszins mogelijk is de voorkeur geven aan het vrij toegankelijk maken van de uitgeversversie, omdat ze het gevoel hebben dat er over deze versie geen verwarring kan ontstaan o.a. in verband met citaties. Dit bezwaar kan worden ondervangen door in de metadata van de repositories op te nemen van welke versie sprake is en waar de officiële versie verschijnt c.q. is verschenen.

Op 1 september 2008 is het Europese eContentPlus-project PEER gestart, waarin bibliotheken, uitgevers en ‘funding agencies’ onderzoek doen naar het effect op citaties en impact van in Open Access publiceren van postprints. Ook SURF participeert in dit project.

⁴¹ <http://arxiv.org/>

3. UITGEVERS EN OPEN ACCESS

3.1 INTRODUCTIE

Commerciële uitgevers zijn terughoudend met betrekking tot Open Access, ze zijn bang voor omzetverlies. Dat is begrijpelijk; ze verlaten bij Open Access immers volledig de rol als distributeur en concentreren zich op het kwaliteitskeurmerk. Ze lobbyen veelvuldig tegen Open Access; ze beweren onder meer dat Open Access tijdschriften minder kwaliteit hebben, wat onzin is: de wetenschappelijke Open Access -tijdschriften kennen hetzelfde peer review proces als de traditionele tijdschriften.

Toch bieden een aantal grote commerciële uitgevers de mogelijkheid aan hun auteurs om hun artikel in Open Access te publiceren als zij de article processing charges betalen. De belangstelling voor deze optie is (nog) niet groot, waarschijnlijk omdat deze kosten in de meeste gevallen vrij hoog zijn. Daarbij komt de verdenking dat uitgevers op deze manier dubbele inkomsten genereren. Aan de ene kant ontvangen ze article processing charges, maar aan de andere kant verlagen ze hun abonnementsprijzen niet. Er zijn uitgevers (bijv. Oxford University Press) die zichzelf de verplichting opgelegd hebben hun abonnementskosten te verlagen in lijn met het stijgen van hun APC inkomsten, anderen hebben dat niet gedaan en tonen ook nog geen enkele intentie zich in die richting te willen vastleggen.

In Open Access gespecialiseerde uitgevers zorgen voor een voortdurende stroom van nieuwe Open Access tijdschriften. Ook een groeiende groep (wetenschappelijke) societies zijn over gestapt naar een Open Access model. Recente cijfers tonen aan dat op dit moment meer dan 400 societies samen meer dan 500 tijdschriften in Open Access uitgeven. Sommige uitgevers hanteren een beperkte definitie van Open Access en maken hun artikelen wel vrij toegankelijk voor lezers, maar staan niet toe dat het artikel opnieuw gebruikt wordt voor andere doeleinden. Dit is niet in overeenkomst met de principes van Open Access waarbij de auteur van een Open Access-publicatie de gebruiker toestemming geeft om de content te mogen (her)gebruiken voor onderzoek mits er een correcte bronvermelding wordt gegeven en er geen plagiaat wordt gepleegd ⁴².

Het verhelderen en standaardiseren beleid van uitgevers t.a.v. Open Access publicaties zal nog de nodige tijd kosten. In april 2008 hebben SPARC Europe, en de DOAJ een 'Seal for Open Access journals' programma gelanceerd. Het project ambieert duidelijke standaarden voor Open Access -tijdschriften vast te leggen rond het (her)gebruik van de gepubliceerde content en de vindbaarheid van de artikelen te verbeteren.

⁴² Swan, Alma (2008) Key concerns within the scholarly communication process: report to the JISC scholarly communications group, March 2008, pagina 16
www.jisc.ac.uk/media/documents/aboutus/workinggroups/topconcernsreport.doc

3.2 PEER REVIEW

Vaak wordt beweerd dat Open Access een bedreiging vormt voor peer review als basis van de kwaliteitsbewaking van wetenschappelijke informatie. Dit verwijt is echter niet terecht.

De ruim 3.600 tijdschriften in the Directory of Open Access Journals hebben een kwaliteitsbeoordelingssysteem, waarvan een groot aantal in de vorm van peer review. De tijdschriften van PLoS en BioMedCentral werken alle met peer review en diverse tijdschriften van deze uitgevers hebben ook een ISI impact factor. Een verandering van het business model voor het uitgeven van wetenschappelijke tijdschriften (in de zin dat niet de lezer betaalt via abonnementen, maar de financier van het onderzoek d.m.v. article processing costs) is op zich ook geen enkele reden om het systeem van kwaliteitsbeoordeling te veranderen.

Daar wordt wel tegen ingebracht dat het opnemen van publicaties in repositories die vrij toegankelijk zijn, een bedreiging vormt voor het voortbestaan van wetenschappelijke tijdschriften. Bibliotheken zouden abonnementen opzeggen als de informatie in de tijdschriften op andere wijze, gratis, te verkrijgen is, al dan niet na een embargoperiode. Hoewel er op dit moment nog geen aanwijzingen zijn dat repositories tot substantiële opzeggingen leiden, is dit in principe wel voorstelbaar. Traditioneel ligt de meerwaarde van uitgevers van tijdschriften in het kwaliteitskeurmerk en de distributie. Als alle publicaties via repositories beschikbaar zijn, verliest het tijdschrift dus de distributiefunctie. Het kwaliteitskeurmerk blijft, maar het is de vraag of de lezers daar de hoge abonnementsprijzen voor over hebben. Het kwaliteitskeurmerk blijft echter hoe dan ook van belang voor de auteur: de auteur en zijn/haar financier hebben behoefte aan een dergelijk keurmerk omdat het systeem van impactfactoren daarop gebaseerd is en dit systeem veelal van groot belang is bij de toewijzing van onderzoeksbudgetten. Dit gegeven vormt dan vervolgens een argument om, wanneer de distributiefunctie niet langer de meerwaarde van uitgevers bepaalt, het business model te wijzigen, zodanig dat de inkomsten komen uit de article processing costs.

We kunnen ook constateren dat diverse commerciële uitgevers ook al voorzichtig in deze richting experimenteren, hetzij met de invoering van een model als Open Choice van Springer⁴³ hetzij met het uitgeven van een aantal Open Access tijdschriften (bijv. Oxford University Press). In al deze gevallen blijft men werken met het gebruikelijke systeem van peer review.

De verwarring in de discussie over Open Access en peer review wordt mogelijk in de hand gewerkt doordat pleidooien voor Open Access soms vergezeld gaan van een voorstel voor een ander systeem van kwaliteitskeurmerken.

Zo wordt regelmatig bepleit om de organisatie van het reviewproces op meer eigentijdse wijze vorm te geven. Meer concreet: om dit niet langer door uitgevers te laten organiseren, maar door de internationale academische gemeenschap zelf. Dit pleidooi wordt ondersteund door het feit dat traditionele uitgevers min of meer het alleenrecht op peer review claimen en dit (ten onrechte) hanteren als argument tegen Open Access.

⁴³ Het Springer Open Choice programma geeft auteurs de keuze zelf te betalen voor de productiekosten om in ruil daarvoor hun artikel in Open Access te kunnen publiceren. Zie: <http://www.springer.com/open+choice?SGWID=0-40359-0-0-0>

Er is van alles te zeggen voor een dergelijke vernieuwing, maar er ligt geen noodzakelijke verbinding met Open Access.

Ook zijn er pleidooien om alle wetenschappelijke publicaties onmiddellijk openbaar te maken (vergelijkbaar met ArXiv in de fysica). Vervolgens kan dan peer review plaatsvinden, desgewenst gevolgd door opname in een wetenschappelijk tijdschrift of een zgn. overlay journal, dat artikelen (die aan bepaalde eisen voldoen) uit archieven kan bundelen. Van dit laatste zijn echter nog nauwelijks voorbeelden te vinden. Tenslotte worden voorstellen ontwikkeld om niet langer het aantal citaties centraal te stellen bij kwaliteitsbepaling van individuele onderzoekers of publicaties, maar een meer geavanceerd systeem op basis van raadplegingen en downloads van de digitale versie.

Er wordt internationaal dus wel degelijk gediscussieerd over wijzigen in het systeem van kwaliteitsbeoordeling, maar Open Access kan zeer goed worden bereikt met instandhouding van peer review als basis van de kwaliteitsbeoordeling.

3.3 ROL VAN DE UITGEVER

Met de komst van internet is het erg eenvoudig voor auteurs geworden hun publicaties bekend te maken. Ze kunnen deze op hun eigen website zetten, of op een instituutwebsite. Overal in de wereld ontstaan zoals vermeld repositories. Dit betreft enerzijds archieven van publicaties van een bepaalde discipline (bijv. ArXiv van de Cornell University Library, op het gebied van de natuurwetenschappen), en anderzijds ook archieven waarin universiteiten of onderzoeksinstituten beogen alle publicaties van hun instelling beschikbaar te stellen (institutional repositories). In Nederland heeft iedere universiteit nu een dergelijk instellingsrepository. Ze zijn met elkaar verbonden in DAREnet (beschikbaar via NARCIS). De ontsluiting van de repositories vindt plaats met behulp van internationale standaarden (het OAI-protocol ⁴⁴) en het is daardoor relatief eenvoudig om door middel van harvesting ⁴⁵ diensten te gaan opzetten, zoals een portal per discipline.

Door internet en door de repositories is een nieuw model voor de distributie van wetenschappelijke informatie ontstaan.

Het kan niet anders dan dat de rol van uitgevers hierdoor zal veranderen. Lag hun meerwaarde in de papieren wereld op het gebied van distributie en de organisatie van de kwaliteitsbeoordeling, in het nieuwe model vervalt de distributie als exclusieve uitgeverstaak. Dit kan niet zonder gevolgen blijven voor het businessmodel. Een voor de hand liggende ontwikkeling is dat de uitgevers in de toekomst betaald worden voor de meerwaarde die ze dan nog leveren, namelijk de organisatie van de kwaliteitsbeoordeling, en wel door degene die daar het meeste belang bij heeft: de auteur en/of zijn subsidieverschaffer ⁴⁶.

⁴⁴ Doel van het OAI initiatief is het sneller en breder ontsluiten van wetenschappelijke publicaties.

⁴⁵ Om content vindbaar te maken, is het nodig deze content te voorzien van metadata, die centraal beschikbaar wordt gesteld. Het communicatieprotocol 'The Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting (OAI-PMH) voorziet in een raamwerk voor de uitwisseling van metadata tussen een aanbiedende en een verzamelende repository (harvesting)

⁴⁶ Savenije, Bas (2006) Wetenschappelijke Informatie in het Onderwijs. THEMA 13(2), pp. 29-34

3.4 VIER PUBLICATIEMODELLEN ⁴⁷

1. De traditionele/commerciële uitgevers

In dit model betalen individuen of instellingen (bibliotheken, universiteiten) abonnement- of lidmaatschapsgelden voor gedrukte of elektronische publicaties. De gebruikers c.q. leden van deze instellingen krijgen dan toegang.

2. De Open Access uitgevers

Open Access geeft gratis toegang tot wetenschappelijke literatuur voor iedereen - zowel wetenschappers als andere consumenten – via het internet. Digitale toegang is gratis voor de gebruikers en de kosten worden gedragen door de auteurs of hun sponsors, vaak de universiteitsbibliotheek. De artikelen zijn peer reviewed. Dit model van Open Access wordt vaak “The Golden Road to Open Access” genoemd.

Bekende Open Access uitgevers zijn BioMed Central en de Public Library of Science (PLoS).

Voorbeelden van Open Access tijdschriften vindt men bij o.a. PubMed Central, PloS, BioMed Central en in de DOAJ.

3. De hybride uitgevers

Onder druk van de ontwikkelingen op het gebied van Open Access stellen sommige uitgevers een gedeelte van de content van hun tijdschrift(en) via Open Access beschikbaar, terwijl voor andere artikelen nog steeds betaald moet worden. Vrije toegang tot een gedeelte van de informatie is beter dan helemaal geen vrije toegang, maar toch is dit een complex model. Het is een uitdaging voor de bibliotheekmedewerkers en het publiek om er achter te komen welke informatie vrij toegankelijk is en welke niet. Voorbeelden van dit type uitgever zijn Blackwell Publishing ⁴⁸ en Springer met het Springer Open Choice programma (zie paragraaf 3.2)

4. Repositories

Steeds meer uitgevers staan tegenwoordig toe dat hun auteurs de finale auteursversie (post-print) onderbrengen in een repository, bijvoorbeeld van hun instituut (universiteit) of sponsor (ook wel de “Green Road to Open Access” genoemd)

Daarnaast zijn er voorbeelden van uitgevers die *delayed Open Access* hanteren.

Het British Medical Journal (BMJ) heeft een betaald lidmaatschap, maar stelt alle content ouder dan een jaar gratis online beschikbaar ⁴⁹.

3.5 BUSINESS MODELS

“Open Access literature is not free to produce, even if it is less expensive to produce than conventionally published literature. The question is not whether

⁴⁷ <http://openaccess.jhmi.edu/publishing.cfm>

⁴⁸ <http://www.blackwellpublishing.com/static/openaccess.asp>

⁴⁹ <http://resources.bmj.com/bmj/subscribers>

scholarly literature can be made costless, but whether there are better ways to pay the bills than by charging readers and creating access barriers”.⁵⁰

Het geld om de kosten te dekken van wetenschappelijk publiceren is al aanwezig in het systeem. De vraag is nu of en hoe dat beschikbare geld zo her te verdelen valt, dat het geld dat nu uitgegeven wordt aan tijdschriftabonnementen beschikbaar komt om de publicatiekosten van artikelen te dekken⁵¹.

Het OSI heeft in juli 2003 een handleiding opgesteld voor business planning in het kader van het oprichten van nieuwe Open Access tijdschriften⁵². Zij maken een onderscheid in ‘self-generated income’ (auteur betaalt, advertenties, sponsors, (mede) organiseren conferenties) en ‘internal and external subsidies’ (lidmaatschappen, samenwerking, grants). Op hun website zijn ook een handleiding te vinden voor het omzetten van een subscription based journal naar een Open Access journal⁵³ en een model voor een Open Access business plan⁵⁴.

PLoS en de Open Access Directory (OAD) geven op hun website een lijst met mogelijke Open Access business models.

Het is meermalen betoogd: het is niet zo moeilijk om een nieuw business model te bedenken voor wetenschappelijke communicatie. Moeilijker is de overgang van het huidige model naar dat nieuwe model te realiseren. Men kan zich bijvoorbeeld nauwelijks voorstellen dat een uitgever als Elsevier Science van het ene moment op het ander overgaat op het model van publication fee (de auteur betaalt voor publicatie). De dynamiek daarvan is voor hen onvoorspelbaar en de angst voor omzetverlies maakt een dergelijke overstap dan ondenkbaar.

David Prosser, de directeur van SPARC Europe, heeft in 2003 een scenario beschreven waarin een geleidelijke overgang mogelijk is⁵⁵ (in feite is dit een vorm van een hybride publicatiemodel).

Stel er is een tijdschrift dat uitsluitend als papieren tijdschrift verschijnt. De eerste stap is dat het wordt uitgebreid met een elektronische versie, alleen toegankelijk voor abonnees. Vervolgens zijn er voor de auteurs van wie artikelen worden geplaatst, twee opties:

- ze betalen een publication fee en de elektronische versie is online voor iedereen beschikbaar. Dat heeft meerwaarde voor de auteur omdat onderzoek heeft

⁵⁰ <http://www.earlham.edu/~peters/fos/overview.htm>

⁵¹ Swan, Alma (2008) Key concerns within the scholarly communication process: report to the JISC scholarly communications group, March 2008, pagina 17
www.jisc.ac.uk/media/documents/aboutus/workinggroups/topconcernsreport.doc

⁵² http://www.soros.org/openaccess/oajguides/html/business_planning.htm

⁵³ http://www.soros.org/openaccess/oajguides/html/business_converting.htm

⁵⁴ http://www.soros.org/openaccess/oajguides/html/OAJGuideBPSuppl_Ed.1.htm

⁵⁵ Prosser, David (2003) From Here to There: A Proposed Mechanism for Transforming Journals from Closed to Open Access. *Learned Publishing*, 16 (3)
http://www.sparceurope.org/resources/From_here_to_there.pdf

- uitgewezen dat publicaties die gratis online beschikbaar zijn vaker worden geciteerd ⁵⁶;
- ze betalen geen publication fee en in dat geval is de online versie alleen beschikbaar voor degenen die een abonnement op de print versie hebben.

De abonnementsprijs daalt naarmate meer auteurs een publication fee betalen. De uitgever maakt de voordelen van Open Access versie voor de auteur expliciet zichtbaar, bijvoorbeeld door analyse van het aantal citaties. Er wordt bovendien druk uitgeoefend op instanties die onderzoek subsidiëren, om de publicatie (die kan worden gezien als de laatste fase van het onderzoeksproject) ook te subsidiëren ⁵⁷.

De pilot die de UKB in 2007 met Springer is gestart (zie ook paragraaf 5.2) is een voorbeeld van een project waarin een geleidelijke overgang uitgetoond wordt.

3.6. BOEKEN

Open Access heeft ook het domein van de boekpublicaties bereikt, zij het in een experimentele vorm en op veel kleinere schaal.

Bibliotheken schaften minder boeken aan de laatste jaren, omdat de steeds hogere kosten voor tijdschriftabbonnementen een steeds groter beslag leggen op hun budgetten. Diverse commerciële uitgeverijen en een aantal universitaire uitgeverijen zijn nu aan het experimenteren met een Open Access book publishing model, dat gratis online toegang biedt en betaalde (vaak printing on demand, PoD) hard copies. Er is steeds meer bewijs dat het bieden van Open Access boeken de verkoop van de gedrukte versie laat toenemen. ⁵⁸

Binnen Google bestaat het project Google Books. Hier kunnen uitgeverijen hun boeken aanmelden (via het Partnerprogramma), bibliotheken hun collectie in Google toegankelijk maken (via het bibliotheekproject) en kunnen lezers op zoek naar boektitels. Binnen Google Books bestaat ook de mogelijkheid om boeken online door te bladeren. Als er geen auteursrechten meer op het boek rusten of als de uitgever toestemming heeft verleend, kunnen gebruikers een voorbeeld van het boek bekijken en in sommige gevallen de gehele tekst inzien. Wanneer het boek zich in het publieke domein bevindt, kunnen gebruikers zelf een pdf-versie downloaden.

In 2007 kondigde de Universiteit van Gent aan dat ze een samenwerkingsverband zijn aangegaan met het bibliotheekproject van Google, om al hun copyrightvrije boeken te digitaliseren en online toegankelijk te maken. Als gevolg van deze samenwerking kunnen er duizenden niet meer auteursrechtelijk beschermde werken, online in Open Access aangeboden worden ⁵⁹.

De National Academies Press (NAP) publiceert sinds 1994 al dubbele (Open Access en non- Open Access) edities van al haar research monografieën. Inmiddels heeft de NAP

⁵⁶ Lawrence, Steve (2001) Online or Invisible <http://citeseer.ist.psu.edu/online-nature01/>

⁵⁷ Savenije, Bas (2005) <http://www.library.uu.nl/staff/savenije/publicaties/openaccess.htm#ref>

⁵⁸ Swan, Alma (2008) Key concerns within the scholarly communication process: report to the JISC scholarly communications group, March 2008, pagina 17

www.jisc.ac.uk/media/documents/aboutus/workinggroups/topconcernsreport.doc

⁵⁹ http://lib1.ugent.be/cmsites/default.aspx?ref=ABAF&lang=NL_BO

kunnen constateren dat de Open Access edities de verkoop van de gedrukte edities laat toenemen ⁶⁰.

3.6.1 HET OAPEN PROJECT

Het OAPEN project (Open Access Publishing in European Networks) is een initiatief van de Amsterdam University Press, Georg-August-Universität Göttingen/Göttingen University Press (Duitsland), Museum Tusulanum Press (Denemarken), Manchester University Press (Groot-Brittannië), Presses Universitaires de Lyon (Frankrijk) en Firenze University Press (Italië). Het project heeft een duur van 30 maanden (start september 2008).

Het doel van het OAPEN-project is de ontwikkeling en implementatie van een Open Access-publicatiemodel voor peer reviewed monografieën in de sociale en geesteswetenschappen. Het streeft naar een succesvolle Europese benadering om de hoeveelheid, zichtbaarheid en bruikbaarheid van hoogwaardige wetenschappelijke onderzoeksresultaten in een Open Access omgeving te bevorderen. Daarnaast biedt het de mogelijkheid om nieuwe publicaties te creëren door het ontwikkelen van op de toekomst gerichte publicatiemogelijkheden, waaronder een Online bibliotheek ⁶¹.

Het OAPEN project richt zich op de behoefte van kleine tot middelgrote ondernemingen en not-for-profit (universitaire) uitgeverijen en beoogt oplossingen aan te dragen voor zowel uitgevers als andere belanghebbenden, zoals wetenschappelijke auteurs en onderzoeksinstituten, bibliotheken, financiers van wetenschappelijk onderzoek en beleidsmakers ⁶².

3.6.2 PROEFSCHRIFTEN

Proefschriften vormen een aparte categorie 'boeken'. Vaak bestaan proefschriften, zeker in de STM disciplines uit een verzameling van eerder gepubliceerde tijdschriftartikelen. De laatste jaren hebben uitgevers van tijdschriften hun beleid ten aanzien van het elektronisch beschikbaar stellen van al eerder gepubliceerde artikelen in een proefschrift via een institutional repository sterk gewijzigd. Een groot aantal uitgevers, o.a. Elsevier, Nature, Wiley en BMJ, staan het beschikbaar stellen van een finale auteursversie (post-print) via een institutional repository toe. Bij de meeste van deze uitgevers, bijvoorbeeld Elsevier, mag de opmaak van het tijdschriftartikel vervat in het PDF van de uitgever niet worden gebruikt. Het gebruik van de finale versie in een eigen PDF mag echter wel beschikbaar gesteld worden. De meeste tijdschriftartikelen in een proefschrift hebben immers een andere opmaak dan de eerder gepubliceerde of nog te publiceren versie in een tijdschrift ⁶³.

Bij alle Nederlandse universiteiten is het tegenwoordig verplicht een elektronische versie van een proefschrift bij het universitaire repository in te leveren. De Nationale

⁶⁰ <http://www.earlham.edu/~peters/fos/2008/03/oa-and-differences-between-journal.html>

⁶¹ http://www.aup.nl/do.php?a=show_visitor_nieuws&item=1904

⁶² <http://www.livre.nl/nieuws/onderwijs/europese-commissie-oordeelt-positief-over-oapen-project-14022008.html>

⁶³ http://www.aup.nl/do.php?a=show_visitor_catalogus&b=proefschriften&p=970

Proefschriftensite - ondergebracht bij NARCIS, een site die zich tot doel stelt toegang te geven tot Nederlandse wetenschapsinformatie - biedt op dit moment (september 2008) toegang tot 19.699 full-text proefschriften van alle Nederlandse universiteiten.

3.7 UNIVERSITAIRE UITGEVERS

Universitaire uitgevers, opgericht op initiatief van een universiteit en daar nauw mee verbonden, vormen een aparte categorie.

In Nederland ondersteunt de Amsterdam University Press de gedachte achter ‘Open Access’ en zal diverse Open Access publicaties gaan uitgeven, (waaronder een het tijdschrift *Graduate Journal of Social Science*)⁶⁴. De AUP, evenals de Leiden University Press⁶⁵ (een imprint van de AUP) bieden de mogelijkheid om proefschriften Open Access te publiceren. In Utrecht heeft de Universiteitsbibliotheek in 2004 Igitur, Utrecht Publishing and Archiving Services opgericht. Igitur ondersteunt Open Access o.m. door het uitgeven van online, Open Access tijdschriften.

Harvard University Press start in 2008 met het publiceren van het Open Access, peer reviewed tijdschrift ‘*Journal of Legal Analysis*’. Dit tijdschrift wordt gratis online toegankelijk, gedrukte afleveringen kunnen besteld worden door middel van Printing on Demand (PoD)⁶⁶. In Groot Brittannië biedt Oxford University Press auteurs de mogelijkheid zelf de kosten van publicatie te dragen om in ruil daarvoor hun artikel voor de lezers gratis online in een tijdschrift te kunnen publiceren (APC).

3.8 SOCIETIES

Wetenschappelijke verenigingen (learned societies, scholarly societies) zijn oorspronkelijk non-profit organisaties die twee belangen nastreven: aan de ene kant willen zij een specifiek kennisgebied promoten en ontwikkelen door middel van het breed verspreiden van kwalitatief hoogstaande literatuur in dat veld, aan de andere kant willen zij de eigen organisatie in stand houden en geld verdienen om hun activiteiten te kunnen ondersteunen. Dat maakt dat hun houding t.o.v. Open Access vaak tegenstrijdig is. Zo geeft het European Molecular Biology Organisation (EMBO) The EMBO Journal uit en worden uit de opbrengst van het tijdschrift onderzoeksprojecten gesubsidieerd.

Mary Waltham heeft in 2005 bij het Engelse JISC (the Joint Information Systems Committee) een onderzoek gepubliceerd naar Learned Society Open Access Business Models⁶⁷. Zij deed haar onderzoek bij acht UK en één USA society over de periode 2002-2004. Zij concludeert:

“The Open Access business model is attractive in principle to each of the publishers who participated in the study but there was deep concern expressed over the financial sustainability of a switch to this model across the board.”

⁶⁴ http://www.aup.nl/do.php?a=show_visitor_repository&p=1388

⁶⁵ http://www.lup.nl/do.php?a=show_visitor_catalogus&b=proefschriften&m=25

⁶⁶ <http://www.hup.harvard.edu/journals/jla/index.html>

⁶⁷ Mary Waltham (2005) JISC: Learned Society Open Access Business Models
<http://www.marywaltham.com/JISCReport.pdf>

In 2007 startte een onderzoek naar societies die Open Access tijdschriften uitgeven⁶⁸. De eerste fase bestond uit het samenstellen van lijsten van full Open Access tijdschriften (479) en hybride (73) tijdschriften die door 468 wetenschappelijke verenigingen over de hele wereld (57 landen of regio's) worden uitgegeven⁶⁹. De tweede fase zal bestaan uit een onderzoek naar de societies uit fase 1 om meer te weten te komen over hun overgang naar Open Access, hun business modellen en de financiële en wetenschappelijke consequenties van hun Open Access beleid.

3.9 BELEID T.A.V. OPEN ACCESS REPOSITORIES

Diverse uitgevers staan tegenwoordig toe dat hun auteurs hun werk onderbrengen in de repositories van hun eigen instelling (zie ook 3.6.2. Proefschriften)⁷⁰. Niet alle uitgevers hanteren hetzelfde beleid ten aanzien van Open Access repositories. De SHERPA RoMEO site biedt een overzicht. Wat je met welke versie mag, wisselt per uitgever. SHERPA RoMEO hanteert de volgende indeling van uitgevers⁷¹:

- Groene uitgevers: archiveren van preprint en postprint toegestaan
- Blauwe uitgevers: archiveren van postprint toegestaan
- Gele uitgevers: archiveren van preprints toegestaan (er bestaan speciale preprint archieven)
- Witte uitgevers: archiveren niet formeel ondersteund

In september 2008 stonden op de Sherpa/Romeo site 139 groene uitgevers (33 %), 96 blauwe (23 %), 50 gele (12 %) en 133 witte (32 %) uitgevers geregistreerd. Van de 418 geregistreerde uitgevers staat 68 % een bepaalde vorm van self-archiving toe. Steeds meer uitgevers staan toe dat er gebruik gemaakt mag worden van de uitgeversversie van het betreffende artikel⁷².

De Harvard Licentie van de Faculty of Arts and Sciences (zie Bijlage 2 voor het persbericht van Harvard), waarbij auteurs toestaan aan de faculteit om hun publicatie in de repository op te nemen, komt auteurs die dat niet willen (of het van hun uitgever niet mogen) tegemoet door een “opt out option”aan te bieden. Op verzoek kan van de licentie worden afgeweken als hierdoor publicatie in een gezaghebbend tijdschrift in gevaar komt. Er kan ook een embargoperiode worden gehanteerd⁷³.

⁶⁸ <http://www.earlham.edu/~peters/fos/newsletter/11-02-07.htm#list>

⁶⁹ (Tweede editie) <http://www.co-action.net/projects/OAsocieties>

⁷⁰ Overigens is het toegestaan om artikelen voor 1997 vrijelijk in de repository op te nemen. Zie Mossink, Wilma (2004) Overdracht auteursrecht

<http://www.surffoundation.nl/download/Notitie%20overdracht%20auteursrecht.pdf>

⁷¹ <http://www.sherpa.ac.uk/romeoinfo.html#colours>

⁷² <http://www.sherpa.ac.uk/romeo/PDFandIR.html>

⁷³ http://blogs.nature.com/nautilus/2008/02/harvard_adopts_optout_openacce_1.html

4. AUTEURS

4.1 EVALUATIE EN ONDERZOEK(ERS)

Onderzoek en onderzoekers van in het bijzonder de bèta- en gammawetenschappen worden beoordeeld op basis van het Standaard Evaluatie Protocol ⁷⁴ en citatieonderzoek ⁷⁵. Er wordt gekeken naar (1) het aantal citaties van hun publicaties, (2) het aantal publicaties in *peer reviewed* tijdschriften en (3) het aantal publicaties in *high impact* tijdschriften. Voor wetenschappers is het daarom belangrijk dat hun peer reviewed publicaties worden gezien door zoveel mogelijk collega-wetenschappers. Hoe groter het publiek dat kan worden bereikt, hoe groter de kans dat de publicatie gelezen wordt; en hoe groter de kans op citaties. Onderzoekers bepalen de kans op zichtbaarheid door te kijken naar de doelgroep en de impact van een tijdschrift. Hoe hoger de impact factor, hoe groter (en breder) het publiek; en dus hoe groter de kans dat het artikel gelezen en geciteerd wordt. Overigens is uit onderzoek is gebleken dat publicaties die vrij toegankelijk zijn verhoudingsgewijs vaker worden gedownload en geciteerd ⁷⁶. Dit is logisch omdat er geen toegangsbarrières tot deze publicaties zijn. Wereldwijd kan iedereen deze artikelen lezen en daarmee wordt ook de kans dat een publicatie geciteerd wordt groter ⁷⁷.

Open Access tijdschriften bestaan pas sinds enkele jaren. Alle tijdschriften die nieuw zijn, dus ook Open Access tijdschriften, hebben tijd nodig om “de markt te veroveren”. Bovendien kunnen tijdschriften op zijn vroegst pas na 3 jaar - de voor onderzoekers zo belangrijke - factor krijgen. Als een tijdschrift geen impact factor heeft zullen onderzoekers niet snel geneigd zijn in een dergelijk tijdschrift te publiceren. Dat is jammer, omdat zoals eerder betoogd Open Access de zichtbaarheid en het aantal citaties doet toenemen.

Ook zijn enkele onderzoekers huiverig om in Open Access tijdschriften te publiceren omdat zij veronderstellen dat deze tijdschriften niet peer reviewed zijn. Dit laatste is onjuist: alle Open Access tijdschriften maken net als de traditionele tijdschriften gebruik van peer review (zie paragraaf 3.2).

“When ‘presented with a list of reasons why they have not chosen to publish in an Open Access journal and asked to say which were important’ [t]he reason that scored highest (70%) was that authors were not familiar enough with Open Access journals in their field.” ⁷⁸

4.2 PUBLICEREN OP PERSONAL PAGES EN IN REPOSITORIES

Veel wetenschappers plaatsen hun publicaties op hun persoonlijke pagina. Vaak wordt op de persoonlijke pagina naast working papers ook de officieel gepubliceerde

⁷⁴ www.qanu.nl/comasy/uploadedfiles/sep2003-2009.pdf

⁷⁵ www.cwts.leidenuniv.nl/

⁷⁶ Eysenbach, G. Citation Advantage of Open Access Articles. PLoS Biology Vol. 4, No. 5, e157
doi:10.1371/journal.pbio.0040157

⁷⁷ De discussie hierover is nog niet gesloten, zie:
http://www.bmj.com/cgi/content/abstract/337/jul31_1/a568

⁷⁸ Swan, A. and Brown, S. (2004) Authors and Open Access publishing. *Learned Publishing*, 17 (3). pp. 219-224.

uitgeversversie geplaatst (ook als dit door de uitgever niet is toegestaan). Wetenschappers zien dus het belang in van het online toegankelijk maken van hun publicaties.

Helaas zijn de mogelijkheden van de institutionele repositories nog niet genoeg bij de wetenschappers bekend. “Of the authors who have not yet self-archived any articles, 71% remain unaware of the option.”⁷⁹

De voordelen van een repository boven een persoonlijke website zijn:

- in een repository krijgt een publicatie een stabiele URL en is duurzame archivering gegarandeerd. Als een medewerker uit dienst gaat wordt zijn persoonlijke website opgeheven en zijn de working papers verdwenen. De repositories bieden persistente URL's. Daarnaast garanderen zij (via het e-depot van de Koninklijke Bibliotheek) duurzame archivering;
- Beheerders van repositories zorgen ervoor dat de inhoud van repositories geïndexeerd wordt door zoekmachines, portals etc.;
- onderzoekers krijgen via de repository diensten aangeboden (publicaties kunnen na registratie in Metis automatisch aangeboden worden aan de repository; RSS feeds; Digital Author Identifiers; e-mail alerts, gebruiksstatistieken).

In vergelijking met een persoonlijke webpagina biedt een repository eenvoudiger, beter en stabielere toegang tot publicaties.

Vanessa Proudman geeft in haar artikel *The population of repositories*⁸⁰ 17 richtlijnen om het aanleveren van content aan repositories te stimuleren (gebaseerd op een case study naar 6 best practices in Europa).

4.3 DUBBELROL AUTEUR

Aangezien een wetenschapper bij het publiceren rekening moet houden met zijn carrière (dus publiceren in peer reviewed, high impact tijdschriften, citaties scoren) zal hij/zij op het moment van publiceren minder rekening houden met de verspreiding van zijn resultaten en met de belangen van de potentiële lezers (publiceren in Open Access tijdschriften).

Een wetenschappelijk medewerker is naast producent echter ook consument. Als consument heeft een auteur andere belangen dan als auteur: hij/zij gebruikt publicaties van collega-onderzoekers voor zijn onderzoek en heeft dus belang bij snelle en vrije toegang tot deze publicaties.

4.4 ONLINE BESCHIKBAAR WIL NIET ZEGGEN ONLINE TOEGANKELIJK

De meeste Nederlandse universiteiten en onderzoeksinstituten hebben (dure) abonnementen op online tijdschriften. Daarom staan veel wetenschappers er niet bij stil dat de publicaties die op hun werk online beschikbaar zijn, niet voor iedereen online toegankelijk zijn. Dit is echter meestal niet het geval: ontwikkelingslanden, gespecialiseerde en/of multi- en interdisciplinaire onderzoeksinstituten en kleinere universiteiten hebben meestal niet voldoende financiële middelen voor online

⁷⁹Swan, Alma and Brown, Sheridan (2005) Open Access self-archiving: An author study.
<http://cogprints.org/4385/>

⁸⁰Proudman, Vanessa (2007) A DRIVER's Guide to European Repositories
<http://dare.uva.nl/document/93898>

abonnementen. Dit geldt ook voor de Nederlandse universiteiten: ook daar komt het voor dat publicaties van eigen medewerkers niet toegankelijk zijn. Vaak realiseren medewerkers zich pas dat er betaald moet worden voor toegang op het moment dat publicaties vanaf computers buiten de universiteit niet toegankelijk blijken te zijn.

4.5 DE ROL VAN DE ONDERZOEKER

Onderzoekers spelen in 3 fasen van het publicatieproces een belangrijke rol. Naast de rol als

- (1) creator,
- (2) organiseren zij ook de peer review (wie zijn geschikt het artikel te reviewen) en
- (3) voeren zij de peer review uit.

De intellectuele inbreng komt van onderzoekers; de uitgever verzorgt de administratie, disseminatie en *branding*.

De rol van de uitgever was in het verleden essentieel vanwege het drukken en verspreiden van de papieren versie van een tijdschrift. Door de toepassing van moderne internet technologie en het wegvallen van de papieren versie is het digitale publicatieproces en de bijbehorende administratie voor iedereen binnen handbereik gekomen.

Via het internet worden geavanceerde, maar eenvoudig te hanteren tools aangeboden die niet onderdoen voor de diensten van de traditionele uitgevers. Een voorbeeld hiervan is de open source software van Open Journal Systems (OJS), een journal management and publishing system ontwikkelt door het Public Knowledge Project. Inmiddels zijn 1400 journals m.b.v. OJS opgezet ⁸¹. Door deze tools zijn administratie, disseminatie en *branding* eenvoudig door onderzoekers te organiseren. (Grote) uitgevers zijn in dit proces niet meer onmisbaar.

4.6 VERSCHILLEN TUSSEN DISCIPLINES

In een onderzoek uit 2001 wordt geconstateerd ⁸²:

“In summary, perceptions of research managers and authors regarding electronic publishing and the use of an archive server as a parallel publication channel vary among the disciplines. It is hard to conclude that all or most of the research managers or authors are positive or negative about electronic publishing, such a conclusion can neither be drawn about their attitude towards a university archive server. This implies that programs and materials for encouraging the use of university archive servers should be tailored to accommodate for these differences between disciplines.”

Het publicatieproces en gebruik van literatuur verschilt per discipline. In de alfa- en gammawetenschappen ligt de nadruk op papieren boeken en in de bètawetenschappen op elektronische tijdschriften. Het publiceergedrag in de bètawetenschappen heeft ook gevolgen gehad voor de geestes- en maatschappijwetenschappen: de Big Deals die voor de elektronische tijdschriften werden gesloten waren zo kostbaar dat er door bibliotheken

⁸¹ <http://pkp.sfu.ca/ojs-journals>

⁸² van Bentum, Maarten (November 2001) Attitude of academic staff and [research] managers to electronic publishing and the use of distributed document servers on university level: a survey report <http://cf.uba.uva.nl/en/projects/arno/workpackages/arnowp7-survey.rtf>

minder boeken gekocht konden worden. Boeken zijn dan ook vaak moeilijk toegankelijk en moeten nog regelmatig via IBL worden aangevraagd. Permanente digitale toegang zou ook voor boeken veel efficiënter zijn.

Ook voor uitgevers werd het steeds minder interessant moeilijk verkoopbare specialistische monografieën uit te geven. Ook hier zou Open Access publiceren uitkomst kunnen bieden. Uitgevers, in het bijzonder de universitaire uitgevers, experimenteren hiermee⁸³. De boeken zijn online vrij toegankelijk maar ook te koop via PoD.

Peter Suber (professor in de filosofie en belangrijk pleitbezorger voor Open Access) geeft een lijst met verschillen tussen disciplines die van invloed kunnen zijn op het verwezenlijken van Open Access⁸⁴. Hij probeert een antwoord te geven op de vraag waarom Open Access niet in hetzelfde tempo en niet in alle disciplines in dezelfde mate vooruitgang boekt.

4.6.1 MULTI- EN INTERDISCIPLINAIR ONDERZOEK

Multi- en interdisciplinair onderzoek is vrij nieuw en wordt steeds belangrijker. Om de doelgroep te bereiken worden nieuwe tijdschriften opgericht. Het budget van bibliotheken is echter niet toereikend voor nieuwe abonnementen. Voor onderzoeksgroepen die zijdelings met dit onderzoek te maken hebben, kunnen deze nieuwe tijdschriften zeer relevant zijn, maar omdat ze niet de kern van het onderzoek betreffen zijn deze tijdschriften voor deze groep vaak te kostbaar. Juist voor tijdschriften die zich op deze multi- en interdisciplinair onderzoeksterreinen begeven is de Open Access constructie van essentieel belang⁸⁵.

⁸³ Amsterdam University Press

⁸⁴ <http://www.earlham.edu/~peters/fos/lists.htm#disciplines>

⁸⁵ Swan, Alma (2008) Key concerns within the scholarly communication process: report to the JISC scholarly communications group, March 2008, pag 12-19
www.jisc.ac.uk/media/documents/aboutus/workinggroups/topconcernsreport.doc

5. FINANCIËLE ASPECTEN

5.1 DE KOSTEN VOOR GEBRUIK VAN WETENSCHAPPELIJKE LITERATUUR

De kosten voor de aanschaf van wetenschappelijke literatuur, vooral voor tijdschriften, zijn in de afgelopen decennia enorm toegenomen. Deze extreme kostenstijgingen zijn deels te wijten aan de toenemende dominantie van commerciële wetenschappelijke uitgeverij t.o.v. de vaak goedkopere Scientific Societies. Daarnaast zijn kostenstijgingen ook te wijten aan toenemende diversificatie in de wetenschappelijke informatievoorziening en de autonome groei in volume en diensten gerelateerd aan specifieke tijdschriften en wetenschappelijke referentie databases. Dit heeft ertoe geleid dat er een heuse “Serials Crisis”^{86 87} is ontstaan: de prijzen voor wetenschappelijke informatie stijgen sterker dan de inflatie, terwijl tegelijkertijd de bibliotheekbudgetten stabiel blijven dan wel krimpen. Daarbij speelt een belangrijke rol dat binnen sommige disciplines de dominantie van bepaalde tijdschriften nog wordt versterkt door het werken met impactcijfers waardoor uitgeverij de facto neigen naar monopolistengedrag. Vooral eind jaren negentig was er veel aandacht voor de Serials Crisis, maar ook tegenwoordig is er nog steeds sprake van een meer dan gemiddelde prijsstijging in de sector⁸⁸.

Veel wetenschappelijke bibliotheken zijn de laatste jaren gedwongen een aantal bezuinigingen door te voeren.

Niettemin hebben ze een aantal instrumenten ingezet om de kwaliteit van hun collecties, ondanks het toenemende aanbod aan informatie en de gestegen prijzen, in stand te houden.

Een belangrijke ontwikkeling daarin is voor Nederland het opzetten van het UKB consortium, een samenwerkingsverband tussen de Universiteiten en de Koninklijke Bibliotheek. Een groot aantal abonnementen wordt gezamenlijk ingekocht, op basis van een scherpe en professionele onderhandeling, met een groot aantal uitgeverij. Daarnaast is er sprake van schaalvergroting en concentratiebewegingen in een aantal bibliotheken, waardoor collecties konden worden ontdebeld. Verder is de kwaliteit van veel collecties toegenomen en is kostenefficiëntie bereikt door over te stappen van print naar electronic-only uitgaven.

Sinds een paar jaar zijn grote uitgeverij begonnen met het aanbieden van grote bundels tijdschriften in elektronisch formaat, zogenaamde Big Deals. Universiteitsmedewerkers en studenten krijgen zo op hun eigen PC toegang tot veel tijdschriften waarvan voorheen alleen een gedrukt abonnement beschikbaar was.

De universiteiten zitten veelal wel voor een langere periode aan deze Big Deal contracten (of licenties) vast en kunnen geen tijdschriften meer uitsluiten. De prijzen van deze bundels blijven stijgen en zo blijft er steeds minder geld over voor het aanschaffen van

⁸⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/Serials_crisis

⁸⁷ Judith M. Panitch, Sarah Michalak. The Serials Crisis: A White Paper for the UNC-Chapel Hill Scholarly Communications Convocation (January 2005) <http://www.unc.edu/scholcomdig/whitepapers/panitch-michalak.html>

⁸⁸ <http://www.libraryjournal.com/article/CA6547086.html?rssid=220>

tijdschriften van andere/kleinere uitgevers. Dit is een van de redenen dat er op grote schaal geëxperimenteerd wordt met alternatieve publicatiesystemen ⁸⁹.

Mede onder invloed van de ontwikkeling van elektronisch uitgeven worden steeds meer vraagtekens geplaatst bij de relatie tussen de werkelijke kosten van uitgeven en door uitgevers berekende prijzen.

De University of California Libraries initieerde in 2007 een studie waarin, mede in het kader van Big Deals, werd onderzocht in hoeverre de kosten van abonnementen voor specifieke instellingen gerelateerd kon worden aan de voor die instellingen reële waarde. Hierbij werd niet alleen gekeken naar de productiekosten, maar ook naar de bijdragen van wetenschappers in het publicatieproces (reviewing, editing) en de impact van het journal. In het zoeken naar nieuwe modellen voor bekostiging van wetenschappelijke informatievoorziening wordt ook gekeken naar modellen als Pay-Per-Use en dergelijke, maar vooralsnog heeft nog steeds het abonnementenmodel de overhand. Dit wordt deels ook in stand gehouden door de Big Deals.

Het Springer Open Choice programma (zie paragraaf 3.2), waarbij de auteurs de optie wordt geboden hun artikel Open Access te kunnen publiceren in ruil voor een ‘basic fee’ (article processing charges), is een voorbeeld van afstemming tussen betaalde “Open Access fees” en de binnen de Big Deals betaalde licentiebijdragen. In beide gevallen, of het nu om universitaire fondsen of compensatie via Big Deals gaat, is de grote uitdaging om het klassieke businessmodel en het Open Access Model in een overgangperiode naast elkaar te kunnen hanteren. Een enkel Open Access artikel binnen een overigens klassiek abonnement lijkt voorlopig alleen maar te leiden tot dubbele kosten. Uitgevers zouden de met “Open Choice” gegenereerde inkomsten in hun prijzen moeten compenseren, maar zelfs als ze dat doen komen de Open Access Fees die worden betaald door een universiteit ten goede aan alle universiteiten die van de betreffende artikelen gebruik maken.

Mede naar aanleiding van dit programma heeft de Universiteitsbibliotheek Utrecht berekeningen gemaakt over de financiële implicaties van de invoering van een nieuw business model, dat uitgaat van article processing costs. Deze berekeningen zijn gebaseerd op gegevens uit het universitaire jaarverslag van de Universiteit Utrecht (UU) over 2005.

De totale kosten van het onderzoek van de UU bedroegen in 2005 €370 miljoen. Volgens de Wellcome Trust bedragen de disseminatiekosten van de onderzoekresultaten 1,5 a 2% van de onderzoekskosten; gerekend wordt hier met 1,75%. De disseminatiekosten bedragen dan €6.5 miljoen.

De UU had in 2005 ca. 5.000 gepubliceerde artikelen; de disseminatiekosten zijn dan dus €1300 per artikel.

Een deel van de disseminatiekosten komt echter ten laste van de 2^e en 3^e geldstroom, te weten €1,9 miljoen. De disseminatiekosten voor de 1^e geldstroom voor onderzoek zouden dus €4,6 miljoen bedragen.

⁸⁹ <http://courses.eurlib.nl/course.cfm?course=Wetenschappelijk+publiceren&page=Serials+crisis+en+Big+deals>

Indien de abonnementskosten vervallen, kan de UU dit betalen: de kosten van de abonnementen in 2005 bedroegen namelijk €4,5 miljoen.

Indien de externe subsidiegevers in hun subsidie een bedrag voor disseminatie opnemen, zou de UU dus met de huidige abonnementsgelden de €1300 per artikel ongeveer kunnen betalen voor “1^e geldstroompublicaties”.

Maar bij een tarief ad €1300 stijgen de kosten voor de publicaties uit Utrecht als geheel (1^e + 2^e + 3^e geldstroom) t.o.v. de huidige abonnementskosten; dit effect zal zich in alle Nederlandse universiteiten voordoen. Dit wordt veroorzaakt door het feit dat Nederland relatief veel publiceert (t.o.v. het gemiddelde van alle landen).

Daar staat tegenover dat het interbibliothecair leenverkeer voor artikelen geheel zou verdwijnen, inclusief de verborgen kosten van de niet vergoede arbeidstijd, omdat het tarief niet kostendekkend is. Ook de kosten voor het opnemen van artikelen in readers vervallen, evenals de administratiekosten voor abonnementen en licenties. Samen zal dit voor de UU zeker €1 miljoen aan besparing betekenen.

Indien dit bedrag wordt toegevoegd aan de beschikbare middelen voor disseminatie, is er €5,5 miljoen (€4,5 miljoen abonnementsgelden en €1 miljoen besparingen). Als de externe financiers buiten beschouwing worden gelaten zou er dus €5,5 miljoen, gedeeld door 5.000 per artikel beschikbaar zijn ofwel €1.100.

In het huidige abonnementenmodel blijven bibliotheken echter, ondanks al hun inspanningen kampen met een belangrijke handicap: als intermediaire organisaties draaien zij op voor de gevolgen van een niet goed functionerende markt voor wetenschappelijk informatie. Individuele auteurs en wetenschappers hebben hoegenaamd geen last van een Serials Crisis en hebben vooral baat bij publicaties in (te) dure high impact tijdschriften.

Wetenschappelijke bibliotheken nemen nog teveel een geïsoleerde positie in als het gaat om vernieuwing van het systeem van wetenschappelijke informatieoverdracht, omdat zij van oudsher geen of weinig bemoeienis hebben met het publicatiebeleid van universiteiten. Het inkopen, conserveren en beschikbaar stellen van wetenschappelijke output staat nagenoeg volledig los van het publicatieproces dat wordt beheerst door wetenschappers en uitgevers.

Feitelijk is dat nog steeds het geval met ontwikkelingen rond institutional repositories. Deze vormen in meerderheid een eindstation in de publicatieketen. De invloed van repositories op de collectiekosten van wetenschappelijke bibliotheken is marginaal zolang zij geen alternatief bieden voor het aanbod van commerciële uitgevers.

Repositories plus de daarbij behorende diensten zullen moeten worden opgenomen in de informatie-infrastructuur van wetenschappelijke bibliotheken, d.w.z. expliciet als informatie-aanbod naast de bestaande collecties.

5.2 ARTICLE PROCESSING CHARGES

Ongeveer 10% van alle peer reviewed tijdschriften zijn Open Access⁹⁰. Meer dan 50% van deze (3550)⁹¹ Open Access -tijdschriften rekent geen publicatie kosten⁹². Indien er wel kosten aan verbonden zijn dan kost publiceren in Open Access tijdschriften gemiddeld €53 en maximaal €1850 per artikel. Daarnaast bieden traditionele uitgevers vaak de mogelijkheid om individuele artikelen na betaling gratis toegankelijk te maken; andere artikelen in hetzelfde tijdschrift zijn alleen via een abonnement toegankelijk (hybride model). Opvallend is dat kosten die aan deze artikelen zijn verbonden hoger zijn dan die bij OA tijdschriften. De gemiddelde kosten zijn €53 voor Open Access en €1968 voor hybride publicaties. Het maximum bedrag dat een hybride tijdschrift vraagt is €2975⁹³. Deze kostenverschillen tussen Open Access publicaties van Open Access uitgevers en hybride uitgevers wekken verbazing, omdat de uitgevers van het hybride model ook geld ontvangen voor de abonnementen.

Hoe kunnen auteurs deze *article processing charges* (publicatie kosten) voor Open Access publiceren betalen? Internationaal zijn er ca. 7 universiteiten⁹⁴ (waaronder in Nederland de UvA en TU Delft) die de kosten voor auteurs vergoeden. In alle andere gevallen zal de auteur/onderzoeksgroep de kosten zelf moeten betalen. Een andere optie is om auteurs geld voor dit doel te laten reserveren in de projectvoorstellen in de tweede en derde geldstroom. Ook financiers hebben immers belang dat het door hen gefinancierde onderzoek zo breed mogelijk toegankelijk is. Publicatiekosten zouden als onderdeel van de onderzoekskosten moeten worden gezien: het verspreiden van resultaten valt hier ook onder.

Een belangrijk initiatief is de samenwerking die Springer en de UKB in juni 2007 aangegaan zijn. Zij zijn overeengekomen, om zo samen Open Access te bevorderen en ervaring op te doen met een overgang naar een businessmodel waarin de auteur en niet de lezer betaalt, dat artikelen van auteurs van bij de UKB aangesloten instituten in de hybride Open Access tijdschriften van Springer meteen en kosteloos Open Access worden. Springer vraagt in 2007 dus geen publication fees aan deze auteurs. Deze Open Access artikelen mogen dus ook direct in de institutional repositories van de UKB instituten worden opgenomen⁹⁵. Deze afspraak is inmiddels verlengd tot 2008 en 2009 en geldt voor de eerste 1250 artikelen die in die jaren Open Access gepubliceerd worden.

⁹⁰ Swan, Alma (2008) Key concerns within the scholarly communication process: report to the JISC scholarly communications group, March 2008, pagina 14

www.jisc.ac.uk/media/documents/aboutus/workinggroups/topconcernsreport.doc

⁹¹ Aantal OA-tijdschriften: bron DOAJ <http://www.doaj.org>, geraadpleegd op 9 augustus 2008

⁹² Swan, Alma (2008) Key concerns within the scholarly communication process: report to the JISC scholarly communications group, March 2008, pagina 14

⁹³ Deze bedragen zijn gebaseerd op 1 jaar OA fonds aan de UvA.

⁹⁴ Suber, Peter (2008) What can universities do to promote Open Access?

Harvard University March 17, 2008 <http://cyber.law.harvard.edu/sites/cyber.law.harvard.edu/files/harvard-public.ppt> University OA funds at U of Amsterdam, U California at Berkeley, U of North Carolina at Chapel Hill, U of Nottingham, Texas A&M, U of Wisconsin at Madison

⁹⁵ <http://www.ukb.nl/nieuws/UKBSpringerpressreleaseNe.pdf>

Door de article processing charges worden de kosten van de universiteiten voor wetenschappelijke informatie echter vooralsnog niet minder: zij blijven de dure abonnementskosten betalen. Echter, het ondersteunen van auteurs om Open Access te publiceren moet gezien worden als een strategische investering in ander businessmodel.

6. OPEN ACCESS INITIATIEVEN

Het DARE-programma in Nederland (2003-2006) was een gezamenlijk initiatief van alle Nederlandse universiteiten samen met de KB (Koninklijke Bibliotheek), de KNAW (Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen) en NWO (Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek) om o.l.v. SURF alle onderzoeksresultaten digitaal toegankelijk te maken. Er is een een netwerk van repositories ingericht waarin al het Nederlandse wetenschappelijk onderzoeksmateriaal digitaal kan worden opgeslagen en langdurige bewaring gegarandeerd is. Binnen alle instellingen gebeurt dit op vergelijkbare wijze, met behoud van eigen verantwoordelijkheid en onder eigen beheer, zonder doublures in de opslag. Het vervolgens beschikbaar stellen van dit materiaal kan op diverse manieren en in diverse vormen: via persoonlijke of universitaire homepages, bestaande preprint-servers of e-journals, subject repositories etc.⁹⁶. Inmiddels zijn ruim 150.000 publicaties vrij beschikbaar⁹⁷. Een ander resultaat van het DARE project is het feit dat bijna alle Nederlandse instellingen nu een verplichting hebben om proefschriften aan te leveren aan de instelingsrepository.

Met een overheidssubsidie van €2 miljoen voor de periode 2003 – 2006 werkte DARE aan de modernisering van de Nederlandse wetenschappelijke informatiehuishouding. DARE onderhield nauwe contacten met buitenlandse universiteiten en internationale organisaties die zich met vergelijkbare activiteiten bezighielden, zoals MIT, Stanford, California Institute of Technology, Humboldt University, SPARC en JISC

LOREnet is een initiatief van SURFfoundation en is een instrument voor het delen van kennis binnen en buiten de eigen onderwijsinstelling. LOREnet stelt docenten en studenten in staat leermiddelen te delen met elkaar. Via een netwerk van universiteiten en hogescholen is lesmateriaal beschikbaar voor uitwisseling en gebruik.

In de HBO Kennisbank, ook een SURF initiaief, worden alle scripties, onderzoeken, afstudeerverslagen, papers en artikelen van Nederlandse hogescholen digitaal opgeslagen en algemeen beschikbaar gesteld.

Het succesvolle DARE-project heeft inmiddels een Europese variant onder de naam DRIVER (Digital Repository Infrastructure Vision for European Research, en het vervolg DRIVER 2). Het doel van DRIVER is één grootschalige virtuele informatiebron te creëren die toegang biedt tot al het Europese wetenschappelijk materiaal. DRIVER is een samenwerkingsverband tussen tien internationale partners en wil een netwerk van repositories voor Europees onderzoek opzetten. Hiertoe zal DRIVER over heel Europa een proefproject opzetten in de periode november 2007- mei 2009. Het zal gebruik maken van bestaande institutionele depots en netwerken uit landen als Nederland, Duitsland, Frankrijk, België en het Verenigd Koninkrijk. Met dit netwerk van repositories wordt het mogelijk informatiebronnen te publiceren, zoals wetenschappelijke/technische

⁹⁶ http://www.bibliotheek.leidenuniv.nl/docenten_onderzoekers/publiceren/faq-promovendi-oal.jsp#N10114)

⁹⁷ <http://www.narcis.info/index/tab/darenet/>

rapporten, working papers, artikelen en originele onderzoeksgegevens⁹⁸. DAREnet is hierbij de grote inspiratiebron en leidend voorbeeld. SURF is een belangrijke partner in dit project van de Europese Commissie.

Nationaal en internationaal zijn er verschillende initiatieven om publiceren in Open Access te bevorderen en mogelijk te maken. Een aantal universiteiten, zoals Berkeley en Carolina Chapel Hill heeft fondsen gereserveerd voor de betaling van Open Access publicatiekosten⁹⁹. In Nederland gebeurt dit onder andere in Wageningen en Amsterdam (UvA, budget sinds januari 2007 €150.000/jaar)¹⁰⁰. Probleem is echter dat dergelijke fondsen voornamelijk een extra aanslag vormen op het universitaire budget, omdat er geen sprake is van korting op de abonnementsprijzen die de bibliotheken moeten betalen. In Wageningen bijvoorbeeld lijkt een budget van €40.000,00 in het eerste halfjaar van 2008 al uitgeput. In Nottingham¹⁰¹, waar men relatief veel 3e geldstroom-onderzoek heeft, wordt het fonds gevuld uit de opslagkosten op het 3e geldstroom-onderzoek.

In 2007 richtte de European University Association (EUA) een werkgroep voor Open Access op. Dit op verzoek van haar leden die wilden dat de EUA als stakeholder aan het groeiende debat over wetenschappelijk Open Access publiceren zou gaan deelnemen. De werkgroep publiceerde in januari 2008 een 'Statement on Open Access' en in maart 2008 een document met aanbevelingen voor o.a. het universiteitsmanagement op het gebied van de bevordering van Open Access bij peer reviewed wetenschappelijk publiceren.

Interessant is ook het initiatief SCOAP³ (Sponsoring Consortium for Open Access Publishing in Particle Physics, van CERN). In dit initiatief wordt een federatie van bibliotheken opgericht die gezamenlijk betalen voor Open Access Fees. De daartoe benodigde fondsen worden gegenereerd uit de besparingen op abonnementen. Die besparingen worden bereikt doordat de betrokken uitgeverij binnen het vakgebied overstappen op het Open Access Model. Juist het vormen van een instituut overstijgende federatie binnen een vakgebied met een beperkt aantal toptijdschriften lijkt een haalbare kaart en biedt mogelijkheden om effectieve stappen te zetten naar een nieuw business model. Research funders en bibliotheken zitten in dit model op de "drivers seat" als het gaat om beïnvloeding van kosten en kwaliteit.

Naast universiteiten, bibliotheken, societies en individuele onderzoekers spelen onderzoeksfinanciers (funders) een belangrijke rol in de ontwikkeling van nieuwe uitgeefmodellen. Veel financiers stellen impliciet of expliciet voorwaarden aan de openbaarmaking van onderzoeksresultaten, maar deze praktijk is veelal verwaterd als het gaat om wetenschappelijke publicaties. Onderzoeksrapportages verdwijnen vaak in het grijze literatuircircuit en wetenschappelijke publicaties hebben niet zelden het karakter van een afgeleide van de door funders gefinancierde opdracht. Publieke verantwoording vertaald in publieke toegang tot onderzoeksresultaten is een belangrijke drijfveer voor

⁹⁸ <http://www.surffoundation.nl/smartsite.dws?id=10675>

⁹⁹ Caralee Adams (2008) <http://www.arl.org/sparc/publications/articles/memberprofile-berkeley.shtml>

¹⁰⁰ http://www.uba.uva.nl/open_access/publish.cfm/F7B30662-49B6-417D-8C873F8D8A81160F

¹⁰¹ <http://eprints.nottingham.ac.uk/support.html>

financiers om de spelregels aan te scherpen. Op de Sherpa Juliet site wordt een overzicht gegeven van financiers die eisen stellen aan openbaarmaking.

Er is inmiddels een groot aantal onderzoeksfinanciers, research councils e.d.. dat Open Access ondersteunt. Niet duidelijk is, gezien de ruimte die veel beleidsplannen bieden, in hoeverre deze initiatieven ook daadwerkelijk effect hebben op de beschikbaarheid van onderzoekresultaten.

In Groot Brittannië hangen de Research Councils UK de volgende principes aan:

- Ideas and knowledge derived from publicly-funded research must be made available and accessible for public use, interrogation and scrutiny, as widely, rapidly and effectively as practicable.
- Published research outputs must be subject to rigorous quality assurance, through effective peer review mechanisms.
- The models and mechanisms for publication and access to research results must be both efficient and cost-effective in the use of public funds.
- The outputs from current and future research must be preserved and remain accessible for future generations.

In augustus 2008 kondigde de Europese Commissie de lancering van een online pilot project aan ter bevordering van betere toegankelijkheid van wetenschappelijke artikelen over door de EU gefinancierd onderzoek¹⁰².

In mei 2005 kondigde de National Institutes of Health (NIH) aan dat zij met ingang van die maand alle auteurs, van wie het onderzoek geheel of gedeeltelijk door NIH gefinancierd wordt, zou gaan verzoeken hun voor publicatie geaccepteerde manuscript binnen 12 maanden elektronisch aan te leveren bij PubMed Central. Na drie jaar bleek, dat aan dit verzoek in niet meer dan 10 % van de gevallen gevolg werd gegeven¹⁰³. In 2008 gaf het Amerikaanse Congres de NIH expliciete instructies om alle onderzoekers verplicht te stellen hun (door NIH gefinancierde) manuscript, binnen 12 maanden na publicatie in een peer reviewed tijdschrift, in PMC te publiceren.

Met ingang van april 2008 werd het nieuwe beleid ingevoerd. Al in juni werd vastgesteld dat er een duidelijke stijging was waargenomen van NIH artikelen in PMC die binnen 30 dagen na publicatie vrij toegankelijk waren (van 6% gestegen naar 9 %). Kennelijk heeft niet iedereen behoefte aan de embargoperiode tot 12 maanden die PMC aanbiedt¹⁰⁴.

De Wellcome Trust (de grootste Britse financier van medisch onderzoek) heeft op haar website een Open Access verklaring gepubliceerd (februari 2008) en verwacht van haar auteurs dat zij optimaal gebruik maken van de mogelijkheden hun resultaten gratis beschikbaar te stellen. De Wellcome Trust verplicht auteurs een elektronische kopie van hun (in een peer reviewed tijdschrift) voor publicatie geaccepteerde artikel, dat geheel of gedeeltelijk door hen is gefinancierd, binnen 6 maanden na officiële publicatie via

¹⁰² <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/08/1262&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

¹⁰³ http://www.arl.org/sparc/bm~doc/nihpolicy_copyright_july2008.pdf

¹⁰⁴ <http://poeticeconomics.blogspot.com/2008/06/dramatic-growth-of-open-access-june-30.html>

PubMed Central beschikbaar te stellen. De Wellcome Trust vergoedt ook de kosten hiervan (totaal ca. 2% van alle subsidiekosten). Aangezien “publicatie/disseminatie” in feite de laatste fase van een onderzoeksproject is, ligt het eigenlijk ook voor de hand dat dit meegefinancierd wordt in een onderzoeksproject.

Een overzicht van internationale initiatieven op het gebied van Open Access kan men vinden op de Deense website [Overview of Open Access activities and projects \(OA Road Map\)](#) en verder is er ook de al eerder genoemde [Timeline of the Open Access Movement](#) van Peter Suber (paragraaf 1.3).

7. NAAR EEN OPEN ACCESS BELEID

7.1 UNIVERSITAIR BELEID T.A.V. REPOSITORIES

Peter Suber formuleerde in april 2008 drie principes voor universitair beleid ten opzichte van repositories¹⁰⁵:

1. Universities should provide Open Access to their research output
2. Universities should not limit the freedom of faculty to submit their work to the journals of their choice.
3. Universities now pay most of the costs of peer review, through subscription fees and faculty salaries. They should continue to bear the costs of peer review, in order to assure its survival, while recognizing that the forms and venues of peer review are changing.

Verschillende universiteiten en universiteitsbibliotheken hebben in de afgelopen jaren krachtige signalen afgegeven in de richting van vernieuwing van het wetenschappelijke informatiesysteem. Niet alleen door inkoopconsortia te vormen, maar ook door duidelijk positie in te nemen als het gaat om de overdracht van copyrights en het beleid op het gebied van Open Access en repositories.

Alle Nederlandse Universiteiten hebben de Berlin Declaration on Open Access ondertekend¹⁰⁶. Dat betekent zoveel als dat alle universiteiten zich rekenschap geven van het feit dat wetenschappelijke informatie in principe vrij toegankelijk zou moeten zijn. Effectief betekent dit dat alle Nederlandse universiteitsbibliotheken hebben geïnvesteerd in het opzetten en onderhouden van institutionele repositories.

De grote uitdaging bij de meeste universiteiten is op dit moment te stap te maken van Open Access awareness en het bouwen van een infrastructuur (repositories), naar een meer structurele inbedding van en betrokkenheid bij Open Access in de vorm van een instituutsbreed beleid.

Een van de aansprekende voorbeelden van een dergelijk beleid vinden we bij de Harvard Faculty of Arts and Sciences. Hier heeft het de vorm gekregen van een “University License Policy” waarin de onderzoekers de faculteit toestemming geven om hun artikelen in het instellingsrepository te plaatsen. In het SPARC/Science Commons rapport Open Doors and Open Minds¹⁰⁷ wordt deze case als vertrekpunt genomen voor een reeks adviezen rond mandaten. De case illustreert dat de stap van Institutional Repository naar instituutsbreed Open Access beleid alleen gezet kan worden met behulp van “internal champions” die in staat zijn consensus te creëren tussen alle stakeholders binnen een faculteit of onderzoeksinstelling. Voor meer achtergronden over het OA mandaat in Harvard, lees het interview met Stuart Shieber, professor in Harvard en de architect van het mandaat¹⁰⁸.

¹⁰⁵ Suber, Peter (2008) SPARC Open Access Newsletter, April 2008

<http://www.arl.org/sparc/advocacy/three-principles-for-univ.shtml>

¹⁰⁶ <http://www.surffoundation.nl/smartsite.dws?id=11993&fs=1>

¹⁰⁷ Nguyen, Thinh (2008) Open Doors and Open Minds: What faculty authors can do to ensure Open Access to their work through their institution http://www.arl.org/sparc/bm~doc/opendoors_v1.pdf

¹⁰⁸ <http://www.earlham.edu/~peters/fos/2008/08/stuart-shieber-on-oa-at-harvard.html>

In het SPARC/Science Commons rapport staat ook de onderstaande checklist met een aantal stappen om tot een instituutsbeleid te komen:

1. Identify key internal supporters and champions.
2. Research your institution's rules and procedures to understand the right process for initiating the policy change.
3. Work with provosts, faculty governance, and the general counsel's office to determine critical policy and legal requirements that must be met by the policy.
4. Work with an existing faculty committee or create an ad-hoc committee to study your institution's scholarly communications policy.
5. Communicate the plan to faculty and key stakeholders and conduct surveys or obtain other feedback to determine faculty support.
6. Identify and take advantage of events for education and awareness building, such as seminars, discussion panels, presentations, and colloquia. Consider holding a workshop to discuss Open Access and the Harvard policy.
7. Develop a set of policy recommendations, including the scope of the University License, the deposit requirement, and opt-out provisions.
8. Identify critical resources and support that will be needed to implement the policy, including responsibility for maintaining an institutional archive. Prepare to provide resources to assist faculty in complying with the policy and working with publishers.
9. Plan for success: work with the institution library to make sure there is a repository to maintain and allow download of deposited articles and that it has sufficient capacity – or that there is a plan to create one.
10. Find the faculty who already are posting their work on the Internet by searching the Web and asking around. By their actions, they are signaling an understanding of why Open Access is important. Do the librarians have stories of access problems faced by faculty or other researchers?

Is een dergelijk beleid haalbaar in een situatie waarin auteurs zich gedwongen voelen om uitermate omzichtig om te gaan met uitgevers en editors van gerespecteerde journals? Swan¹⁰⁹ liet in een studie naar self-archiving onder wetenschappelijke auteurs zien dat het best meevalt met de scepsis. 81 % van de ondervraagde auteurs zou bereid zijn zich te conformeren aan institutioneel beleid op dit terrein. De studie laat overigens ook zien dat de awarenessgraad over Open Access in 2005 nog vrij laag was met als gevolg dat auteurs in hun relatie met uitgevers geneigd zijn de “veilige weg” te bewandelen. In de huidige praktijk lijkt dat, ondanks de vele inspanningen van SURF op het gebied van ‘copyrights for scholarship’ en auteursrechteninformatiepunten, nog steeds zo te zijn. Terwijl feitelijk een groot aantal uitgevers al ruimte biedt voor self-archiving: zie de Sherpa/Romeo website.

De ROARMAP (Registry of Open Access Repository Material Archiving Policies) van EPrints (een platform t.b.v. het bouwen van repositories voor literatuur,

¹⁰⁹ Swan, A. and Brown, S. (2005) Open Access self-archiving: An author study
<http://eprints.ecs.soton.ac.uk/10999/>

wetenschappelijke informatie, dissertaties, rapporten e.d) geeft een overzicht van 53 al bestaande mandaten en 10 voorgestelde mandaten voor Open Access.

7.2 AANPAK VOOR HET VERVOLG

SURF heeft het jaar 2009 tot “Open Access jaar” benoemd en maakt nu in het kader van het SURF Share programma een “rOAdmap”. Hierin worden duidelijke doelstellingen voor 2009 gedefinieerd. Ook wordt geanalyseerd hoe deze doelstellingen kunnen worden bereikt en welke partijen hierbij moeten worden betrokken. Er is een Taskforce ingesteld om de activiteiten te coördineren.

In aansluiting hierop is het van belang dat de Colleges van Besturen van de universiteiten en hogescholen zich afzonderlijk en gezamenlijk beraden op een beleid ten aanzien van Open Access. Het Rectorencollege heeft Open Access geagendeerd voor zijn eerstvolgende vergadering.

De instellingen zouden Open Access op de volgende wijzen kunnen stimuleren:

1. Relatief vrijblijvend, in lijn met Berlin Declaration:

- Het CvB moedigt faculteiten en wetenschappers aan hun publicatie op te nemen in hun repository door bij het invoeren van publicatiegegevens voor het jaarverslag de fulltext van de publicaties toe te voegen.
- Het CvB bevordert dat wetenschappers hun copyright niet zonder meer aan de uitgevers overdragen en bevordert daartoe het gebruik van de door SURF ontwikkelde Licence to publish.

2. Minder vrijblijvend:

- Het CvB verplicht auteurs om de resultaten gefinancierd met universitair/publiek geld Open Access te publiceren, door de fulltext van deze publicaties aan te bieden aan het instellingsrepository tegelijk met de gegevens voor het jaarverslag, eventueel met een embargotermin van 6 maanden. (in Harvard, bijv., heeft de Arts and Sciences Faculty hier recent toe besloten)
- Het CvB bevordert het publiceren in een Open Access tijdschrift door middelen ter beschikking te stellen voor publicatie in Open Access tijdschriften.
- De CvB's overleggen met 2^e en 3^e geldstroomfinanciers om hetzelfde te doen.

Het is nuttig wanneer hier enige regievoering is, vooral t.a.v. het betrekken van andere stakeholders (HBO, onderzoekfinanciers, uitgevers).

Deze regievoering zou door OCW kunnen geschieden, maar het is efficiënter wanneer de instellingen zelf de regie voeren. Hiertoe zou een stuurgroep kunnen worden ingesteld met vertegenwoordigers van VSNU, SURF, Rectorencollege, UKB; in een volgende fase kan deze worden uitgebreid met andere stakeholders. De UKB-werkgroep Open Access is graag bereid hierbij ondersteuning te leveren.

Bijlage 1 BERLIN DECLARATION

Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities

The Internet has fundamentally changed the practical and economic realities of distributing scientific knowledge and cultural heritage. For the first time ever, the Internet now offers the chance to constitute a global and interactive representation of human knowledge, including cultural heritage and the guarantee of worldwide access.

We, the undersigned, feel obliged to address the challenges of the Internet as an emerging functional medium for distributing knowledge. Obviously, these developments will be able to significantly modify the nature of scientific publishing as well as the existing system of quality assurance.

In accordance with the spirit of the Declaration of the Budapest Open Access Initiative, the ECHO Charter and the Bethesda Statement on Open Access Publishing, we have drafted the Berlin Declaration to promote the Internet as a functional instrument for a global scientific knowledge base and human reflection and to specify measures which research policy makers, research institutions, funding agencies, libraries, archives and museums need to consider.

Goals

Our mission of disseminating knowledge is only half complete if the information is not made widely and readily available to society. New possibilities of knowledge dissemination not only through the classical form but also and increasingly through the Open Access paradigm via the Internet have to be supported.

We define Open Access as a comprehensive source of human knowledge and cultural heritage that has been approved by the scientific community.

In order to realize the vision of a global and accessible representation of knowledge, the future Web has to be sustainable, interactive, and transparent. Content and software tools must be openly accessible and compatible.

Definition of an Open Access Contribution

Establishing Open Access as a worthwhile procedure ideally requires the active commitment of each and every individual producer of scientific knowledge and holder of cultural heritage. Open Access contributions include original scientific research results, raw data and metadata, source materials, digital representations of pictorial and graphical materials and scholarly multimedia material.

Preface

Open Access contributions must satisfy two conditions:

1. The author(s) and right holder(s) of such contributions grant(s) to all users a free, irrevocable, worldwide, right of access to, and a license to copy, use, distribute, transmit and display the work publicly and to make and distribute derivative works, in any digital medium for any responsible purpose, subject to proper attribution of authorship

(community standards, will continue to provide the mechanism for enforcement of proper attribution and responsible use of the published work, as they do now), as well as the right to make small numbers of printed copies for their personal use.

2. A complete version of the work and all supplemental materials, including a copy of the permission as stated above, in an appropriate standard electronic format is deposited (and thus published) in at least one online repository using suitable technical standards (such as the Open Archive definitions) that is supported and maintained by an academic institution, scholarly society, government agency, or other well established organization that seeks to enable Open Access, unrestricted distribution, inter operability, and long-term archiving.

Supporting the Transition to the Electronic Open Access Paradigm

Our organizations are interested in the further promotion of the new Open Access paradigm to gain the most benefit for science and society. Therefore, we intend to make progress by

- encouraging our researchers/grant recipients to publish their work according to the principles of the Open Access paradigm
- encouraging the holders of cultural heritage to support Open Access by providing their resources on the Internet
- developing means and ways to evaluate Open Access contributions and online journals in order to maintain the standards of quality assurance and good scientific practice
- advocating that Open Access publication be recognized in promotion and tenure evaluation
- advocating the intrinsic merit of contributions to an Open Access infrastructure by software tool development, content provision, metadata creation, or the publication of individual articles.

We realize that the process of moving to Open Access changes the dissemination of knowledge with respect to legal and financial aspects. Our organizations aim to find solutions that support further development of the existing legal and financial frameworks in order to facilitate optimal use and access.

The actual status of signatories can be viewed at:

<http://www.oe.mpg.de/openaccess-berlin/signatories.html>

Harvard to collect, disseminate scholarly articles for faculty Legislation designed to allow greater worldwide access

*By Robert Mitchell
FAS Communications*

In a move to disseminate faculty research and scholarship more broadly, the Faculty of Arts and Sciences (FAS) voted Tuesday (Feb. 12) to give the University a worldwide license to make each faculty member's scholarly articles available and to exercise the copyright in the articles, provided that the articles are not sold for a profit.

In proposing the legislation, Stuart M. Shieber, a professor at FAS, said, "There is no question that scholarly journals have historically allowed scholars to distribute their research to audiences around the world. But, the scholarly publishing system has become far more restrictive than it need be. Many publishers will not even allow scholars to use and distribute their own work. And, the cost of journals has risen to such astronomical levels that many institutions and individuals have cancelled subscriptions, further reducing the circulation of scholars' works.

"This is a large and very important step for scholars throughout the country. It should be a very powerful message to the academic community that we want and should have more control over how our work is used and disseminated," added Shieber, James O. Welch Jr. and Virginia B. Welch Professor of Computer Science.

"The goal of university research is the creation, dissemination, and preservation of knowledge. At Harvard, where so much of our research is of global significance, we have an essential responsibility to distribute the fruits of our scholarship as widely as possible," said Provost Steven E. Hyman. "Today's action in the Faculty of Arts and Sciences will promote free and open access to significant, ongoing research. It is a first step in the creation of an open-access environment for current research that may one day provide the widest possible dissemination of Harvard's distinguished Faculties' work."

Harvard will take advantage of the license by hosting FAS faculty members' scholarly articles in an open-access repository, making them available worldwide for free. The faculty member will retain the copyright of the article, subject to the University's license. The repository contents can be made widely available to the public through such search engines such as Google Scholar. Faculty members may request a waiver of the license for particular articles where this is preferable. The new legislation does not apply to articles completed before its adoption.

The repository, which will be supported and maintained by Harvard University, will allow scholars and the general public from around the world access to scholarly works of

¹¹⁰ <http://www.news.harvard.edu/gazette/2008/02.14/99-fasvote.html>

FAS faculty. This access will benefit scholars at all research institutions, which have seen their ability to maintain subscriptions to a full range of scholarly journals seriously compromised over the past few years. Research centers in poorer countries have been especially harmed by the access limitations caused by the high cost of many journals, Shieber pointed out.

“Today’s vote in the Faculty of Arts and Sciences,” said Robert Darnton, Carl H. Pforzheimer University Professor and director of the University Library, “addresses an issue that is of great concern to all of the Faculties of the University. All of us face the same problems and all of us can envision the public benefits of open access. Harvard Medical School, for example, is already working with its faculty to comply with a congressional mandate that articles based on funding from the National Institutes of Health be openly accessible through PubMed Central. By working, as individual faculties and together as a single University, we can all promote the free communication of knowledge”

Bijlage 3 LIJST MET AFKORTINGEN EN WEBSITES

APC	article processing charges / costs, ook wel publication fees genoemd	
ArXiv	Repository op het gebied van de natuurwetenschappen	http://arxiv.org/
ASA	American Sociological Association	http://www.asanet.org/
BBB declarations	Boedapest, Bethesda en Berlijn declarations on Open Access	http://www.surffoundation.nl/smartsite.dws?id=11991
BioMed Central	Open Access uitgever van tijdschriften	http://www.biomedcentral.com/
Creative Commons		http://creativecommons.org/
Creative Commons NL		http://creativecommons.nl/
DARE	Digital Academic REpositories	http://www.surf.nl/dare
DAREnet	Deelverzameling van NARCIS	http://www.narcis.info/index/tab/darenet/
DOAJ	Directory of Open Access Journals	http://www.doaj.org/
DOI	Digital Object Identifier	http://www.doi.org/
DRIVER DRIVER-II	Digital Repository Infrastructure Vision for European Research	http://www.driver-repository.eu/ http://www.driver-support.eu/
Google Books		http://books.google.com/
EPrints	platform t.b.v. Open Access and Institutional Repositories	http://www.eprints.org/
EMBO	European Molecular Biology Organisation	http://www.embo.org/
EUA	European University Association EUA Working Group on Open Access	http://www.eua.be/index.php?id=396
HBO Kennisbank		http://www.hbo-kennisbank.nl/nl/page/page.view/hbo_about.page
Igitur	Igitur, Utrecht Publishing and Archiving Services	http://www.igitur.nl/nl/default.htm
JISC	the Joint Information Systems Committee)	http://www.jisc.ac.uk/
LOREnet	Learning Objects REpository network	http://www.lorenet.nl/nl/page/page.view/watlore.net.page
METIS	onderzoekinformatie- en registratiesysteem binnen de universiteiten	
NAP	National Academies Press	http://www.nap.edu/
NARCIS	National Academic Research and Collaborations Information System, een dienst van de KNAW (opvolger van DAREnet)	http://www.narcis.info/
NARCIS Proefschriften		http://www.narcis.info/index/tab/proef/Language/NL/
NIH Public Access	National Institutes of Health	http://publicaccess.nih.gov/
OA	Open Access	
OA Road Map	Overview of Open Access activities and projects	https://infoshare.dtv.dk/twiki/bin/view/Information/sforsyning/RoadMap#OA_projects_overview

OAD	Open Access Directory	http://oad.simmons.edu/oadwiki/Main_Page
OAI	Open Archives Initiative	http://www.openarchives.org/
OAI-PMH	the Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting	http://www.openarchives.org/OAI/openarchivesprotocol.html
OAIster	Catalogus van digitale bronnen, maakt gebruik van OAI-PMH	http://www.oaister.org/
OAPEN	Open Access Publishing in European Networks	http://www.oapen.com/
OJS	Open Journal Systems	http://pkp.sfu.ca/?q=ojs
OpenDOAR	Directory of Open Access Repositories	http://www.opendoar.org/
OSI	Open Society Institute	http://www.soros.org/
PLoS	Public Library of Science	http://www.plos.org/
PMC	PubMed Central	http://www.pubmedcentral.nih.gov/
PoD	Printing on Demand	
Research Councils UK	(Open Access policy)	http://www.rcuk.ac.uk/access/default.htm
ROAR	Registry of Open Access repositories	http://roar.eprints.org/index.php
ROARMAP	Registry of Open Access Repository Material Archiving Policies	http://www.eprints.org/openaccess/policysignup/
RSS feeds	Really Simple Syndication (eenvoudige gelijktijdige publicatie), een technisch hulpmiddel waarmee men zich op de vernieuwingen van een website kan abonneren	
Science Commons	An exploratory project to apply the philosophies and activities of Creative Commons in the realm of science	http://sciencecommons.org/
SCOAP ³	Sponsoring Consortium for Open Access Publishing in Particle Physics	http://scoap3.org/
SHERPA JULIET	Research funders' Open Access policies	http://www.sherpa.ac.uk/juliet/
SHERPA RoMEO	Publisher copyright policies & self-archiving	http://www.sherpa.ac.uk/romeo/
SPARC	the Scholarly Publishing & Academic Resources Coalition	http://www.arl.org/sparc/
SPARC Europe		http://www.sparceurope.org/
Springer Open Choice	Open Access publicatiemodel van Springer	http://www.springer.com/open+choice?SGWID=0-40359-0-0-0
SURFshare		http://www.surffoundation.nl/download/SURFshare-programma_20072010.pdf
SURFdirect		http://www.surffoundation.nl/surfdirect
SURF Copyright Toolbox		http://copyrighttoolbox.surf.nl/
STM	Science, Technology and Medicine	
Timeline of the Open Access Movement	(Peter Suber)	http://www.earlham.edu/~peters/fos/timeline.htm
UKB	Samenwerkingsverband Universiteitsbibliotheken en de Koninklijke Bibliotheek	http://www.ukb.nl/
URL	Uniform Resource Locator, een uniek	

	label dat verwijst naar een informatiebron, bijvoorbeeld een webpagina of bestand	
Wellcome Trust Open Access policy		http://www.wellcome.ac.uk/About-us/Policy/Spotlight-issues/Open-access/Policy/index.htm